

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ПОБУТОВОЇ ЛЕКСИКИ
У “ДІЯРІУШІ” М. ХАНЕНКА**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.035-з/у
спеціальності 035 “Філологія”
освітньої програми “Українська мова та література”
спеціалізації 035.01 “Українська мова та література”

Керівник

С. А. Лаптінова
канд. філол. наук,
доц. С. В. Сабліна

Рецензент

канд. філол. наук,
доц. Л. П. Бойко

Запоріжжя
2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *філологічний*
Кафедра *української мови*
Рівень вищої освіти *магістр*
Спеціальність *035 “Філологія”*
Освітня програма *“Українська мова та література”*
Спеціалізація *035.01 “Українська мова та література”*

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувач кафедри української мови

_____ Р. О. Христіанінова

«24» жовтня 2018 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Липтіновій Світлані Анатоліївні

1. Тема роботи *Особливості представлення побутової лексики у “Діаріуші” М. Ханенка*, керівник роботи Сабліна Світлана Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент, затверджені наказом ЗНУ від 24 травня 2019 року № 782-с.

2. Строк подання студентом роботи – 23. 12. 2019.

3. Вихідні дані до роботи: 1) *Диариуш, или журнал ... наченный 1722 году и оконченный в том же году ... Николаем Ханенком. Изд. О. Бодянского Чтения в обществе истории и древностей российских. 1858. № 1.; Дневник генерального хорунжего Николая Ханенко 1727–1753 гг. Киевская старина. Киев, 1884. 524 с.; Дневникъ генеральнаго хоружаго Николая Ханенка (1723–1753 г.). Киевская Старина. Под.ред. Ал. Лазаревского. Киевъ. Типографія Г.Т.Корчакъ-Новицкаго, 1884–1886. 584 с.; наукові праці С. П. Бибик, Я. Ю. Вакалюк, Г. І. Гримашевич, О. А. Крижко та інших.*

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1. Комплекс основних теоретичних питань, пов'язаних із вивченням побутової лексики в лінгвістичній літературі.

2. Побутовізми, що вживаються в діаріуші М. Ханенка.

3. Семантична класифікація та опис розглянутих лексичних одиниць з точки зору системності й етимології.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Сабліна С. В., доцент	05.09.2018	05.09.2018
Перший розділ	Сабліна С. В., доцент	09.11.2018	09.11.2018
Другий розділ	Сабліна С. В., доцент	04.03.2019	04.03.2019
Висновки	Сабліна С. В., доцент	04.11.2019	04.11.2019

6. Дата видачі завдання 05 вересня 2018 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	Вересень – жовтень 2018 р.	
2.	Добір фактичного матеріалу	Вересень – грудень 2018 р.	
3.	Написання вступу	Січень 2019 р.	
4.	Підготовка розділу 1 “Специфіка вивчення лексичного фонду староукраїнських пам’яток”	Лютий – березень 2019 р.	
5.	Написання розділу 2 “Системна специфіка та наповнення лексико-тематичних груп побутової лексики в “Діяріуші” М. Ханенка”	Березень – вересень 2019 р.	
6.	Формулювання висновків	Листопад 2019 р.	
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	Грудень 2019 р.	
8.	Захист роботи	Січень 2020 р.	

Студент

(підпис)

С. А. Лаптінова

Керівник роботи

(підпис)

С. В. Сабліна

Нормоконтроль пройдено.

Нормоконтролер

(підпис)

Л. М. Стовбур

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО ФОНДУ СТАРОУКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК.....	10
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМНА СПЕЦИФІКА ТА НАПОВНЕННЯ ЛЕКСИКО- ТЕМАТИЧНИХ ГРУП ПОБУТОВОЇ ЛЕКСИКИ В “ДІЯРІУШІ” М. ХАНЕНКА.	20
2.1. Лексико-тематичні групування побутовізмів у діаріуші Миколи Ханенка....	20
2.1.1. Тематична група на позначення назв хатнього побуту	20
2.1.2. Тематична група на позначення назв староукраїнського одягу та взуття..	26
2.1.3. Тематична група на позначення назв їжі та напоїв.....	36
2.1.4. Найменування свійських і диких тварин і птахів у діарії	41
2.1.5. Тематична група на позначення назв знарядь праці та матеріалів, необхідних для роботи.....	43
2.1.6. Назви звичаїв, обрядів та їхніх атрибутів у діарії.....	44
2.1.7. Назви предметів побуту.....	46
2.1.8. Підгрупа назви приміщень.....	46
2.2. Лексикологічно-статистичний та етимологічний аналіз побутовізмів діарія М. Ханенка.....	47
ВИСНОВКИ.....	53
УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТОК 1. АЛФАВІТНИЙ ПОКАЗЧИК ПОБУТОВИХ НАЗВ, УЖИТИХ У ДІАРИУШІ М.ХАНЕНКА.....	65

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра “Особливості представлення побутової лексики у діаріуші Миколи Ханенка” містить 71 сторінок.

Для виконання кваліфікаційної роботи дібрано близько понад 330 назв побутової лексики, опрацьовано 87 наукових джерел.

Об’єктом дослідження були побутові найменування у діаріуші М. Ханенка.

Предметом вивчення був окремий сегмент лексичної системи тематична група назв господарських предметів; назв одягу та взуття; назв їжі та напоїв; назв тварин, птахів; назв звичаїв, обрядів; назв предметів побуту; назв знаряддя праці; назв приміщень.

Мета роботи: комплексний опис складу та специфіки функціонування побутовізмів у діаріуші М. Ханенка.

У процесі дослідження виконано такі **завдання**:

1) з’ясовано комплекс основних теоретичних питань, пов’язаних із вивченням побутової лексики в лінгвістичній літературі;

2) зібрано й систематизувати побутовізми, що вживаються в діаріуші М. Ханенка;

3) здійснено семантичну класифікацію та опис розглянутих лексичних одиниць з точки зору системності й етимології.

Дослідження велося із застосуванням таких **методів і прийомів**: метод суцільної вибірки, описовий метод з його основними прийомами спостереження, систематизації та інтерпретації мовних явищ, метод компонентного аналізу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше визначено й проаналізовано побутові назви у діаріуші М. Ханенка, що розширює поняття про лексичну систему української мови та вказує на її структурну організацію. У науковий обіг уведено новий лексичний матеріал, який може бути використаний для різних лексикологічних досліджень, а також може слугувати матеріалом для укладання словника. За результатами дослідження подано список найменувань побутової лексики діаріуша.

Сфера застосування. Результати дослідження можуть бути використані в школах різних типів на уроках української мови при вивченні розділу “Лексикологія української літературної мови”, у вишах, а також на спецкурсах і спецсемінарах з лексикології.

Ключові слова: ПОБУТОВА ЛЕКСИКА, ДІЯРІУШ, ТЕМАТИЧНА ГРУПА ЛЕКСИКИ, СЕМАНТИЧНІ ТИПИ

ABSTRACT

Master's thesis "Features of the presentation of everyday vocabulary at Diary Nikolay Khanenko" contains 71 pages.

To perform the qualifying work is selected about 330 names of the household vocabulary, 87 scientific sources were studied.

The object of the study is a household names in Diary M. Khanenko.

The subject of the study is a separate segment of the lexical system, a thematic group of names of economic objects; names of clothing and shoes; names of food and drinks; names of animals, birds; names of customs, rituals; names of household items; names of the tools; names of the premises.

The aim of this study is the systematic analysis of the names of household vocabulary in the Diary M. Khanenko.

During the study the following **tasks** were completed:

- 1) the theoretical principles of the study of everyday vocabulary are substantiated;
- 2) the composition of household items in the Diary M. Khanenko was revealed;
- 3) a semantic classification and a description of the lexical units under consideration are carried out;

The research was carried out with the use of such **methods** and **techniques**: the method of continuous sampling, descriptive method with its basic methods of observation, systematization and interpretation of speech phenomena, method of component analysis.

Scientific novelty of the study is that it first identified and analyzed the household names in Diary M. Khanenko, which expands the notion of the lexical system of the Ukrainian language and points to its structural organization. The scientific course introduces a new lexical material, which can be used for various lexicological studies, and can also serve as a material for making a dictionary. According to the results of the study, a list of the names of the household Diary vocabulary is given.

Application Field. The results of the study can be used in different types of schools at the Ukrainian language lessons during the study of the unit "Lexical Ukrainian Literary Language", in the universities as well as special courses and special seminars on lexicology.

Keywords: HOUSEHOLD LEXICS, DIARY, THEMATIC GROUP OF LEXICS, SEMANTIC TYPES.

ВСТУП

Немає сумнівів у тому, що лексико-семантична система української мови є динамічнішою, порівняно з граматичною чи стилістичною системами, оскільки швидко реагує на соціально-економічні, науково-технічні та інші чинники. Саме тому лінгвістика прагне задокументувати й дати оцінку цим змінам, серед іншого й через вивчення структурної організації лексичної системи української мови у діячності чи синхронічності. Зокрема об'єктом уваги лінгвістів була вже юридична, дипломатична, військова, медична, предметно-побутова, соціально-етична, абстрактна лексика різних періодів розвитку української мови: Н. Артикуца вивчала юридичну термінологію української та російської мов XVII–XVIII ст. [3], В. Бріцин – медичні терміни Давньої Русі [9] та юридичну термінологію [10], Г. Лукіна – предметно-побутову лексику [36], Т. Олещук – медичну лексику [52], Л. Полюга – абстрактну лексику [60], Ф. Сороколетов – військову лексику XI–XVII ст., О. Чмир – правничу лексику тощо.

Уже узвичаєні дослідження, які мають на меті вивчення окремих предметно-тематичних підгруп у той чи той період: назви тварин (Н. Адамчук) [1], назви металів (В. Іванов) [27], назви продуктів харчування (З. Козирьова) [31], назви дорогоцінних каменів (Г. Лукіна) [34], назви одягу (Г. Лукіна) [35], назви одягу давньоруської мови (Г. Миронова) [42], назви їжі (В. Нейвот) [44], дієслова фізичної дії (І. Нечитайло) [48], назви християнських споруд у писемності Київської Русі (О. Прискока) [64], історія найменувань тварин (Б. Проценко) [65], історія слов'янських термінів спорідненості і деяких найдавніших термінів (О. Трубачов) [70], назви, пов'язані з весіллям (В. Шевченко) [80] та ін.

Незважаючи на переконливу кількість наукових розвідок, які містять опис та аналіз лексико-семантичних і тематичних груп слів староукраїнської й новоукраїнської мови, час від часу з'являються можливості для мовознавства вивчити ще маловідомі чи й зовсім невідомі пам'ятки української літературної чи побутової мови. До маловивчених цілком можна віднести щоденникові

записи й малі українські літописи, наприклад, монастирські XVII-XVIII століть, що містять багатий лексичний матеріал. А, отже, діаріуш М. Ханенка, як і інші діаріуші означеної доби являють собою вдячний матеріал для вивчення.

Актуальність дослідження визначається необхідністю комплексного опису й аналізу лексики діаріушу М. Ханенка, серед іншого й побутової.

Об'єктом дослідження є найменування побутових реалій у діаріуші М. Ханенка.

Предметом вивчення є окремих сегмент лексичної системи: тематична група назв господарських предметів; назв одягу та взуття; назв їжі та напоїв; назв тварин, птахів; назв звичаїв, обрядів; назв предметів побуту; назв знаряддя праці; назв приміщень.

Мета роботи: комплексний опис складу та специфіки функціонування побутовізмів у діаріуші М. Ханенка.

У процесі дослідження виконати такі **завдання:**

1) з'ясувати комплекс основних теоретичних питань, пов'язаних із вивченням побутової лексики в лінгвістичній літературі;

2) зібрати й систематизувати побутовізми, що вживаються в діаріуші М. Ханенка;

3) здійснити семантичну класифікацію та опис розглянутих лексичних одиниць з точки зору системності й етимології;

Методи дослідження: метод суцільної вибірки, описовий метод з його основними прийомами спостереження, систематизації та інтерпретації мовних явищ, метод компонентного аналізу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше визначено й проаналізовано побутові назви у діаріуші М. Ханенка, що розширює поняття про лексичну систему української мови та вказує на її структурну організацію. У науковий обіг уведено новий лексичний матеріал, який може бути використаний для різних лексикологічних досліджень, а також може слугувати матеріалом для укладання словника. За результатами дослідження подано лексикон побутовізмів діаріуша.

Практичне значення дослідження. Результати дослідження можуть бути використані в школах різних типів на уроках української мови при вивченні розділу “Лексикологія української літературної мови”, у вишах при читанні спецкурсів і спецсемінірів з лексикології та історії української мови.

Публікації. Основні наукові результати дослідження відображено в тезах “Специфіка побутової лексики в діарії Миколи Ханенка”, опублікованих у збірнику матеріалів міжнародної науково-практичної конференції “Мова і засоби масової комунікації на сучасному історичному етапі” (Львів, 13-14 вересня 2019 р.).

СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО ФОНДУ СТАРОУКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК

Дослідження лексики певного часового сегменту чи пам'яток, що засвідчують українську мову, є вкрай важливим, оскільки відображає суспільні зміни, фіксує перебіг еволюційних процесів на лексичному рівні, дозволяє скласти цілісне уявлення про лексичну систему української мови та її системний характер.

Функціонування української мови безпосередньо пов'язано із історією становлення державності України. Тому вивчення лексики на певних історичних зрізах дозволяє робити висновки про чинники, які впливають на носіїв мови, еволюцію свідомості мовців, а також вивчати реалії, у яких відбувалося становлення української мови.

Для дослідження пам'яток староукраїнського періоду, аналізу мови, характеристики її внутрішньої структури, стилістичного забарвлення чимало зробили П. В. Владимиров у роботі “Доктор Франциск Скорина, його переклади, друковані, видання і мова” (1888) підсумував про розрізнення церковнослов'янської та “руської” мови, М. І. Петров аналізував численні віршовані і драматичні пам'ятки, В. М. Перетц – автор “Історико-літературних досліджень і матеріалів” (1910), “Досліджень і матеріалів з історії старовинної української літератури XVI–XVIII ст.”, у яких звертав увагу і на лінгвістичні особливості тощо. Значний внесок у дослідження староукраїнської мови та її лексики зокрема робить І. Огієнко, серед його праць “Історія української літературної мови” (1950, розпочато роботу над нею 1918 р.), “Історія українського друкарства” (1925) та ін. статті, у яких науковець ґрунтовно досліджував мову української ораторсько-проповідницької прози другої половини XVII ст.

Сучасні дослідження у сфері лінгвістики характеризуються посиленою увагою до вивчення діаріушів, котрі дозволяють не лише осмислити історичне минуле, але й відтворити мовну картину світу відповідного періоду.

Щоденники, або діаріуші – це щоденні або ж такі, що не мають певної періодичності, записи автором подій, учасником і свідком яких він був. С. Жожікашвілі вважає, що щоденник – це “періодично поповнюваний текст, що складається з фрагментів з указаною датою для кожного запису” [26, с. 233]. Жанрова специфіка такого жанру полягає в тому, що в ньому відсутній єдиний сюжет, немає спільного ідейного змісту. Естетичну цілісність такому тексту надає автор. Його роздуми день за днем нанизуються на єдиний стрижень, надаючи певну, досить умовну, завершеність. Для мемуарної прози характерна уривчастість, фрагментарність, неопрацьованість оповіді, стилістична незачесаність фрази тощо. Вельми цікаве й походження терміна: Діаріуш, діарій (польс. , від лат., букв. – денний раціон, денна оплата) – щоденні записи подій, щоденник. Цінні пам’ятки історії та писемності. В Україні набули поширення у 17–1-й пол. 18 ст. Ведення їх перейшло сюди з Польщі (зокрема, відомі Д. – щоденні сеймові записи) [23].

Українські діаріуші розкривали інформацію про поточну діяльність гетьманів, зазвичай велися канцеляристами, тобто були документальною хронікою про адміністративно-політичну діяльність гетьмана, про події, пов’язані з візитами гетьманів до царів тощо. В історико-лінгвістичному контексті діаріуші несуть певне функційне навантаження і виявляють дрібні, але вкрай важливі деталі, які відсутні в інших пам’ятках української мови.

Свого часу щоденники ставали об’єктом уваги у працях Л. Гінзбург, Л. Гараніна, А. Тартаковського, І. Шайтанова, О. Галича, О. Єгорова та ін. Зокрема й щоденник Миколи Ханенка був досліджений науковцями зі сфери історіографії та джерелознавства і слугував джерелом для вивчення історії повсякдення XVIII ст., проте пам’ятка цікава і з погляду лінгвістичного аналізу. У контексті цього дослідження побутової лексики діаріуша сприятиме відображенню мовних реалій побуту періоду Гетьманщини.

Історія діяльності хорунжого Миколи Ханенка висвітлена у багатьох наукових розвідках, серед яких праця В. Вечерського [54], В. Модзалевського [43], Д. Поклонського [59], В. Белашова [5]. Без сумніву, діаріуш М. Ханенка є вагомою пам'яткою для вивчення історії України доби Гетьманщини, але разом із тим й для дослідження лексико-семантичної системи XVIII ст. “Зі „Щоденника” Миколи Ханенка дізнаємося про подробиці життя державних службовців Гетьманщини, про виконання ними посадових обов'язків під час тривалих відряджень до Москви і Санкт-Петербургу. Нескінченні візити і зустрічі з потрібними царськими урядовцями, обіди і прийоми потребували терпіння та міцного здоров'я, адже справи вирішувались довго, інколи місяцями. Микола Данилович, добре знаючи цю бюрократичну тяганину, вчасно вмів підійти до потрібних людей. Так, наприклад, 6 березня 1727 р. Ханенко прибув до Санкт-Петербургу з клопотанням і вже 20 березня отримав призначення на посаду полкового судді в Стародубі” [59, с. 127].

Очевидно, що побутова лексика охоплює загальноживані слова, якими користуються в повсякденному житті. Сучасні мовознавці переконують, що саме побутова лексика найближче стоїть до загальноживаної, але відрізняється специфічним побутовізмом [41, с. 43]. Разом із тим закономірно, що розряд побутової лексики є вельми динамічною групою, яка позначає реалії життя суспільства, його побут, а тому фіксує у мові появу нових предметів, речей і зникнення інших, віджилих тощо.

Побутова лексика – це окремий лексичний шар, до якого входять слова, які називають предмети і явища, поширені в побуті всіх груп населення тієї чи тієї території. Велику групу побутової лексики, досить різноманітну і цікаву за походженням і часу виникнення, складають народні назви одягу, взуття, кухонного начиння, їжі, будівель, тварин, рослин, рис характеру людини, ігор, звичаїв, обрядів, сільськогосподарська лексика [73, с. 493].

Акцентуючи увагу на тому, що лексика, яка характерна для певної історичної доби, тієї чи іншої соціальної групи і яка має особливий колорит історичного минулого (архаїчна побутова лексика) або сучасного життя

(сучасна побутова лексика) Н. Бабич уживає термін „специфічна побутова лексика”, підкреслюючи, що вона фіксує життя й побут людей як представників тієї чи тієї соціальної групи суспільства на певному етапі його історичного розвитку, а тому переважає в жанрах розмовного стилю, звідки проникає також і в художній стиль [4, с. 55].

К. Смоліна, досліджуючи значення слова “побут”, стверджує, що іменник “побутов” і “побут” є найдавнішими словами, що співвідносяться з позначенням майна [66, с. 83]. Слово побут (СУМ VI 630) тлумачиться як ‘загальний уклад життя; сукупність звичаїв, властивих якому-небудь народові, певній соціальній групі і т. ін.’. Тобто лексика побутової сфери охоплює назви, що фіксують реалії повсякденного життя у певному суспільстві.

Окремі тематичні підгрупи побутової лексики досліджені на матеріалах різних мов у синхронному та діяхронному аспектах. Зокрема це роботи Г. Войтенко, З. Козиревої, О. Крижко, Л. Лижової, Г. Лукиної, В. Невоїт, П. Стецка, Л. Ура та ін. Деякі назви їжі, напоїв вивчені у складі діалектів української мови у працях Ф. Бабія, З. Бичка, Й. Дзєндзелівського, А. Майбороди, М. Тимченко, Є. Турчин та ін.

Праці К. Глуховцевої, Н. Клименко, Г. Козачук, Г. Мартинової, Л. Тищенко та ін. присвячені дослідженню різних сегментів побутової лексики українських говорів в українській діалектології. Науковці вважають, що найбільш звичайними у сучасних слов’янських народів є такі назви предметів одягу, як сорочка, штани, пояс [74, с. 130]. За слушним твердженням Г. Войтів, велику кількість назв одягу містять ділові документи, характер яких вимагав детального опису предметів, що дозволяє виявити лексико-семантичні компоненти, які складають значення окремих лексем; на матеріалі ділових документів найкраще простежується поширення назв одягу, а саме територіальне [14, с. 20–22].

Тематичні групи побутової лексики ставали об’єктом дослідження діалектологів. Це праці “Поліські назви головних уборів, мотивованих способом носіння” (Л. Анісімова) [2], “Назви одягу та взуття в

наддністрянському говорі” (З. Бичко) [7], “Лексико-семантична характеристика назв одягу в говірках Прикарпаття” (Я. Вакалюк) [11], “Назви посуду в українських східнословобожанських говірках” (М. Волошинова) [15], “Українська вишивка: альбом” (Т. Кара-Васильєва) [28], “Загальні назви одягу у східностепових говірках” (Н. Клименко) [29], “Назви взуття в говорах Миколаївщини” (О. Коваленко) [30], “Назви одягу і взуття в говірках Чернігівщини” (Д. Неділенько) [47], “Назви одягу та взуття правобережного Полісся” (А. Никончук) [49], “Назви одягу в українських говорах Карпат (структурно-семантична та ареальна характеристика)” (Н. Пашкова) [55], “Генега лексико-семантичної групи назв будівель для худоби та птиці в наддністрянських говорах півдня Тернопільщини” (В. Пілецький) [57], “Назви одягу, взуття та головних уборів у буковинських говірках” (В. Прокопенко) [63], “Гончарна лексика в говорах української мови” (Л. Спанатій) [68], “Структурна організація й динаміка побутової лексики південнословобожанської говірки” (Л. Тищенко) [69], “Форма й орнамент посуду з Поділля” (М. Фріде) [76], “Будівельна лексика староукраїнської мови” (І. Чепіга) [78] та ін.

Проблеми вивчення певних аспектів побутової лексики представлено в працях Н. Бойко, А. Бурячка, С. Єрмоленко, Л. Коробчинської, І. Онищенко, М. Пилинського, А. Поповського та ін.

Монографію Г. Лукіної присвячено вивченню предметно-побутової лексики давньоруської мови XI-XIV ст. Дослідниця виділила групи найменувань тканин, одягу, головних уборів, взуття, хутра, прикрас, дорогоцінного каміння, їжі, напоїв та посуду [36]. Науковець поділяє такі найменування на однозначні та неоднозначні підвиди. До першої групи зараховує більшість назв взуття, головних уборів, прикрас, одягу, до другої – назви посудин, тканин, видів їжі, хутра.

Побутову лексику в українській мові досліджував Г. Хмара в номінації одягу і взуття в різних видах національної мови (літературному, жаргонному, просторічному, діалектному) [77]. В історичному аспекті назви посуду, їжі, напоїв розглянула і описала в своїй роботі “Розвиток семантики побутової

лексики українських літописів кінця XVII – початку XVIII ст. (Назви їжі, напоїв, продуктів харчування)” О. Крижко [33].

Цей огляд був би неповним, якби ми не взяли до уваги етнографічні дослідження, які допомагають пізнати структурну організацію підгруп найменувань, що позначають відповідні позначувані реалії. Наприклад, Г. Маслова вивчала східнослов'янський костюм, подала класифікацію одягу за призначенням, виділила три основні складові традиційного народного костюма: натільний одяг; верхній одяг, де виділяє підгрупи чоловічого одягу (сорочка, штани, безрукавка, головні убори, взуття) і жіночого (поясний одяг, нагрудна, жіночі зачіски і головні убори, взуття); одяг для рук. Також дослідниця зосереджує увагу на ролі одягу у весільній, похоронній і пологовій обрядовості, акцентує увагу на використанні магії одягу в веденні сільського господарства [38].

Суголосне у визначенні тематичних груп із попереднім дослідження К. Матейко, яка висвітлює проблеми формування народного одягу, аналізує компоненти українського народного одягу відповідно до етнографічних районів України (Полісся, Середня Наддніпрянщина, південь України, Поділля, Карпати і Прикарпаття) [39, с. 59]. В угорських говорах Закарпаття побутову лексику досліджував М. Ж. Дерке, який визначив основні способи номінації, з'ясував, що збагачення назв одягу відбувається в результаті словотворення і запозичення назв з інших мов. Науковець виділив десять тематичних груп одягу [22].

До побутової лексики зараховують і назви їжі та кухонного начиння. Дослідження такої лексики проводили Є. Турчин (“Лексика харчування в українських східнополіських говорах” [71]), Е. Гоца (“Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах” [21]), у роботі авторка виділила 1) найменування їжі; 2) лексику, пов'язану з кухонним начинням), З. Ганудель (“Побутова лексика українських говорів Східної Словаччини (назви їжі, посуду і начиння”) [17]), Л. Ур (“Назви їжі й кухонного начиння в південних ужансько-латорицьких угорських говорах Закарпатської області” [75]).

В. Ващенко [12], В. Пілецький [57], А. Євтушко [24], Г. Шило [81], М. Никончук [50] присвятили наукові праці дослідженню найменувань, пов'язаних із будівлями різного господарського призначення.

Отже, аналіз досліджень побутової лексики свідчить про цілісність системи побутової лексики, що складається з великої кількості лексико-тематичних і лексико-семантичних груп. Але водночас наукові розвідки дають підстави констатувати той факт, що при виявленні відносно недослідженого джерела завжди виникає інтерес до лексичної системи, яка це джерело й формує. Тим більше, що вивчення побутової лексики в контексті історії української мови мало досліджене. Це пов'язано із проблемами вивчення історичної лексикології в цілому та пояснюється:

1) слабкою дослідженістю з лексикографічного погляду пам'яток історії мови (як руськоукраїнських, так і староукраїнських);

2) відсутністю систематичних оновлень до історичного словника української мови;

3) необхідністю доповнити етимологічну складову давніх і новочасних запозичень [56, с. 150–52].

Ці та інші дослідження дають підстави встановити таксономію лексико-тематичні груп побутової лексики староукраїнської мови. Побутова лексика або так звані “побутовизми” [6, с. 32] є складником власне української лексики, в якій можна виділити такі лексико-семантичні групи:

- суспільно-політичні, адміністративні та військові назви: *власність, галузь, громада, підпорядкування, працівник, промовець*;

- назви житла, будівель та їх частин: *будівля, криниця, помешкання, приміщення, садиба, хата, віконниця, завіси, закуток, комірка*;

- назви одягу та взуття: *брить, капелюх, кожух, намітка, очіпок, свита, сорочка, штани, спідниця, стрічка, хустка, хустина*;

- назви продуктів, страв, напоїв: *борошно, пластівці, борщ, яловичина, вареники, галушки, голубці, затірка, капуста*;

- назви, пов'язані з сільським господарством: *віялка, гречка, жниварка, зерносховище, мірошник, молотарка, олійня, оранка* [8, с. 100 – 118].

Побутове спілкування характеризується щоденною, неофіційною наддіалектною формою [73, с. 522], побутовими ситуаціями комунікації [25, с. 196] “обслуговування” щоденних життєвих потреб, неофіційну сферу спілкування, тобто це мова повсякденного вжитку, мовлення в сім'ї.

Інші мовознавці до побутової лексики відносять назви житла, меблів, господарських предметів, одягу та взуття, їжі й напоїв, посуду та кухонного начиння, назви свійських тварин і птахів, знарядь праці, трудових процесів і дій, назви звичаїв, обрядів, ігор, розваг та ін. [73, с. 493].

На сьогодні можна констатувати, що універсальної класифікації побутових назв, котра б враховувала всі чинники та відображала б реалії побуту немає. Адже кожна пам'ятка диктує свою унікальну таксономію побутовізмів. Наприклад, із тих таксонімних зразків опису побутовізмів, які їх дуже деталізують є класифікація начиння, представлена у науковій праці “Українська минувшина”, за якою господарське начиння поділяється на типи: хатне й дорожнє:

I. Хатнє начиння

1. Начиння для зберігання і переробки зерна та борошна (*ступа, солом'яник, жорна, сито*).

2. Начиння для приготування хліба і борошняних виробів (*пікна діжа, качалка*).

3. Начиння для переробки і зберігання молока і молочних продуктів (*скіпці, дійниці, маслобійки*).

4. Начиння для вживання їжі (*миски, полумиски, ополоники*).

5. Начиння для варіння їжі (*горщики, баняки, рогачі*).

6. Начиння для механічної обробки їжі під час її приготування (*мішалки, збивалки, друшляки*).

7. Начиння для збирання і зберігання фруктів, овочів, коренеплодів (*кошики, корзинки, кобелки, слоїки*).

8. Начиння для квашення і соління овочів, сала, м'яса (*діжі, бочки, кадуби*).

9. Начиння для перенесення і зберігання води і напоїв (*відро, пуння, коромисло*).

10. Начиння для прання, прасування, миття й купання (*цебро, жлукто, рубель*).

11. Начиння для приготування корму і годівлі худоби та птиці (*ясла, цебер, корито*).

II. Дорожнє начиння

1. Начиння для перенесення їжі й рідини (*барилка, двійнята*).

2. Начиння для збирання грибів та ягід (*кошелі*).

3. Начиння для перенесення тягарів (*корзини, торби, короби*) [72, с. 130].

Або, скажімо, тематична група побутової лексики на позначення одягу та взуття поділяється на:

- натільний: *сорочка*;
- поясний (стеговий): *запaska, плахта, опинка, дерга, штани*;
- нагрудний: з рукавами (*кофта, куртка*) і без рукавів (*лейбики*);
- верхній (становий): *осінньо-весняний, плащоподібний*;
- хутряний зимовий;
- пояси;
- взуття: плетене (*личаки*), стягнуте (*постоли*), зшите (*черевики, чоботи*);
- головні убори (*бріль*) [37, с. 115].

Лексико-семантична група „назв меблів та предметів хатнього вжитку” фіксує в мові реалії побуту носіїв мовлення. За функціями, що виконують такі предмети їх поділяють на такі види:

- лежання і сидіння;
- для зберігання та розташування різних предметів;
- для роботи та прийому їжі [44, с. 9].

О. Новіцька, досліджуючи побутову лексику Підгаєччини, поструктурувала таку лексику групами [51] й окремо виділила тематичні групи

“назви одягу і взуття”, “назви їжі”, “назви кухонного начиння”, “назви господарських приміщень” та подала їхню структурну характеристику.

Описуючи підгрупу назв посуду О. Новіцька зосереджує увагу на функціональному призначенні, розмірі та матеріалі, з якого виготовлено посуд.

Мовознавець виділяє такі групи назв посуду:

- 1) загальні назви посуду;
- 2) назви посуду для напоїв;
- 3) назви посуду для приготування їжі:
 - а) посуд для варіння;
 - б) посуд для смаження;
 - в) посуд для випікання;
- 4) назви металевого посуду;
- 5) назви скляного посуду;
- 6) назви глиняного посуду [51, с. 71-72].

Які б детальні й розлогі класифікації не подавалися, вони передбачають, що лексико-семантичним групам побутової лексики характерна структурна організація номенів, усі вони пов'язані синтагматичними та парадигматичними зв'язками, тобто системно організовані.

Саме тому цей параметр системності і слід вважати універсальним і таким, що може бути застосований при описі й структуруванні побутової лексики в діаріуші М. Ханенка.

РОЗДІЛ 2
СИСТЕМНА СПЕЦИФІКА ТА НАПОВНЕННЯ ЛЕКСИКО-
ТЕМАТИЧНИХ ГРУП ПОБУТОВОЇ ЛЕКСИКИ
В “ДІАРІУШІ” М. ХАНЕНКА

2.1. Лексико-тематичне групування побутовізмів у діаріуші Миколи Ханенка

У зіставлених редакціях щоденника М. Ханенка виявлено кількісно переконливу групу побутової лексики, яка деталізує українське суспільство поч.-сер. XVIII століття. Ужиті Ханенком побутовізми стають важливим і доказовим елементом культури українського народу, зокрема побутової, саме вони несуть інформацію про матеріальну культуру українців, виявляють ознаки європейськості чи автохтонності, відтворюють національно-культурний колорит. Складається враження, що побутова лексика, яка трапляється на кожній сторінці щоденника й до дрібниць деталізує побут козацької старшини, відіграє унікальну роль не тільки в хронологічно-описовому дискурсі, але й текстотвірному.

З упевненстю можна констатувати, що побутовізми щоденника М. Ханенка настільки щільні в тексті, що дозволяють виділити значну й переконливу кількість їх тематичних груп: назви господарських предметів; назви одягу та взуття; назви їжі та напоїв; назви тварин, птахів; назви знаряддя праці та матеріалів, необхідних для роботи; назви звичаїв, обрядів; назви предметів хатнього побуту; назви приміщень.

2.1.1. Тематична група на позначення назв хатнього побуту

Відтоді як людина почала вести осілий спосіб життя, у неї виникла потреба у постійному притулку, а її заняття, зокрема обробіток землі та скотарство, зумовили необхідність у спеціальних приміщеннях для зберігання

врожаю, знарядь праці та для утримування худоби, ведення господарства, ведення осідлого способу життя. Найменування речей різного господарського призначення різноманітні, проте відзначаються значною варіантністю. У межах тематичної групи “Назви хатнього побуту” виділяємо окреми мікрогрупи, однак слід вказати на їх неоднакове кількісне наповнення. Наприклад, мікрогрупа на позначення кухонного начиння має найбільше одиниць, часто вживаних у щоденникових записах.

А) Мікрогрупа на позначення кухонного начиння дуже показова як у плані кількісного наповнення, так і в плані специфіки й частоти уживання. Як загальна назва елементів кухонного начиння закріпилася давня одиниця *посуд*: *За семнадцать тертиць 63 к., еще за нѣкоторую дворовую посуду 23 к.* (1760 Дневникъ 520); *...казаны винничные и всякая посуда, скоть и прочое, и всякіе-жъ зъ оныхъ на содержаніе свое и дочерей и на выposaженъе ихъ собирать доходы и прибыли имѣть* (1745 Дневникъ 250).

Конкретні найменування посуду та кухонного начиння представлені в щоденнику такими назвами: *нож* (1730 Дневникъ 7) *Тутъ-же куплены ножи столови и два кухенныхъ, за которые дано 1 р.* (1745 Дневникъ 260); *фляжка* (1730 Дневникъ 17); *Греку Зефіру заплатилъ за вино бранное передъ симъ, и именно за 8 фляшокъ легонского и за чотири червоного полункового 4 р. 20 к.; дежка* (1730 Дневникъ 18) ‘посудина для тіста’. Варіанти до останньої назви – *дежка*: *...другій до старосты перегонского о присилцѣ въ дворъ стародубовскій овса осмачокъ двоухъ, чоботы сафяновыя, которіе шилъ Мойсей швецъ, ютовую одну шкуру, которая меньшая, индиковъ 2 старихъ, гусей 2, курей 6, утокъ 4, каплуновъ тогорочныхъ 6, оцту, варива, которое вкисло, а именно стъченой капусты и бураковъ по дежцѣ* (1731 Дневникъ 25) і *бочка* (1731 Дневникъ 24).

З інших віднайдених спеціальних позначень кухонних інструментів і посудин виділено такі: *За вилуженіе четырехъ штукъ мѣдной посуды 30 к., да за два сосуди мѣдные-жъ купленные 26 к. чайник* (1731 Дневникъ 25); *За сито густее 26 к.* (1731 Дневникъ 33); *бутылка Кравцямъ 18 к.* (1732

Дневникъ 53); **дойница** 17 к. (1730 Дневникъ 15); *За чотири дойници овса 68 копѣекъ дано* (1723 Титовъ 191), де **дійница** ‘спеціальний посуд, у який доять молоко’ (СУМ II 302); *Куплены у Василя Биковскаго шесть ложокъ серебряныхъ и шесть чарокъ сребрныхъ же, въ которыхъ въсу гривень двѣ безъ 2 золотниковъ, дано за оныя 13 р. 16 к.* (1752 Дневникъ 476); *Писано до старости товкачовского чрезъ служителя Петра Горленка, да въ Ямполь до Жуковского съ посылкою рюмки флазоечки и стекла битого* (1748 Дневникъ 388); *...да отобраль-бы изъ дому Толстыхъ 4 боченки разныхъ водокъ и 11 вѣдръ простого вина и коровой сала...* (1752 Дневникъ 466).

Лексичний матеріал діаріюша Миколи Ханенка настільки багатий, що можна виокремити дрібніші підгрупи спеціальних номінацій на позначення посуду для смаження продуктів: **жаровня** та **сковорода** (1731 Дневникъ 28); *За двѣ желѣзные жаровни данъ 1 р. 10 к., на харчъ пошло и проч. 28 к.* (1731 Дневникъ 32), де **жаровня** ‘металева, перев. невелика посудина для розжареного вугілля, що використовується замість печі’ (СУМ II 510); *На поупку кореній пошло 2 р. 27 к., за полотно 95. к., дѣвцѣ 90 к., за стіонжки два локтѣ зъ четверкою 1 р. 10 к., за сковороду и бублики 28 к.* (1731 Дневникъ 48).

Варіантність позначень різного кухонного начиння у діарії дуже показова. Ось, наприклад, як представлена гіперо-гіпонімія спеціальних термінів на позначення посуду для пиття: *Сегожѣ числа дано сребро Антону золотарю на роблене килѣха (чаши) въсомъ 21 лотъ и 3 золотника* (1733 Дневникъ 110); **чаши** (1733 Дневникъ 111); *Одправлено писмо до отца Варсонофія, намѣсника свѣтского, чрезъ служителя его зъ благодарствіемъ за неоставленіе въ визитѣ и за присилку чашокъ* (1745 Дневникъ 246); *Сегожѣ числа дано сребро Антону золотарю на роблене килѣха (чаши) въсомъ 21 лотъ и 3 золотника, чаши* (1733 Дневникъ 110-111); Різновиди чашок виділялися за матеріалом, призначенням, вмісткістю: *Куплены чаши чайные фарфуровые, 6 паръ, дано за оныя 1 р. 40 к., за чайникъ 1 р., за чашечку до закусокъ 15 к.* (1733 Дневникъ 117).

В окрему підгрупу слід виділити назви посуду для харчування: *Писано до Стефана и отправлена на подводъ въ Перегонъ посуда, а именно мисокъ деревяныхъ 20, тальрокъ 50, мисокъ поливаныхъ 14, приставокъ чотыри, горшикъ одинъ зъ кришкою, шила снопковъ 21, ящиковъ 5, рыбы язиновъ 3, лящовъ 2, судака 1., казанок (1733 Дневникъ 118); ...да казанокъ зъ желъзомъ чотыри фунта, и того 61 фунтъ зъ желъзомъ, ложка (1742 Дневникъ 174); ...да для насъ на роблене шести ложокъ – сръбра выжоги 30 золотниковъ, тинфами 46, талярами битыми 13, тарілка (1745 Дневникъ 249); За 24 тарълки цънинные 1 р. 60 к. (1720 Титовъ 167); Виданъ дикретъ пану Мовсью Костантиновичу Левицкому, асаулу полковому нъжинскому, за которій объщаль коня въ 30 талерей (1721 Титовъ 170).*

Слід зауважити, що тематична підгрупа на позначення кухонного начиння у тексті діарія – кількісно й якісно унікальна, вона одна з найбільших і дає можливість встановити додаткові гіперо-гіпонімічні маркери системності в межах лексичної систематики всього діарію.

Б) В окрему тематичну мікрогрупу ми виділили ті назви, які вживалися в староукраїнській мові для позначення предметів інтер'єру як козацької старшини, так і українських міщан та селян.

Ця тематична мікрогрупа, на жаль, не виявляє аж таких системних ознак, як попередня, спеціальні лексеми на позначення інтер'єрних речей розрізнені, тому можна виділити тільки умовні класифікаційні ряди на основі денотативно-сигніфікативних звязків.

Наприклад, ряд позначень для засобів обігріву приміщення наповнений лексемами: *пъч, коменокъ (1733 Дневникъ 118); Писанъ листъ до старосты перегонского Липского о направленю печей и коменка и о протчемъ дворовомъ господарствъ чрезъ подводніка Грицка Шпогурова (1730 Дневникъ 12), де піч* 'споруда з цегли або каменю, признач. для опалення приміщення, випікання хліба та інших борошняних виробів, варіння страв, напоїв і т. ін.' (СУМ VI 551), та *комин* 'передня (нижня) частина димоходу варистої печі' (СУМ IV 245).

Текст діарію та його лексичне наповнення унікальні тим, що дають можливість відстежити процес запозичення й семантично-словотвірної адаптації багатьох європейських побутових реалій та їх назв. Наприклад, запозичення *шпалери*, запозичене з німецької за посередництвом польської мови (ЕСУМ VI 403), очевидно швидко прижилося в побуті заможних українців, тому й не дивна частотність уживання цього іншомовного слова вже на початку XVIII століття: *Тогожь числа зъ маляремъ Іудиновскимъ учинень договоръ на шпалери 4 р. и пол. и полчвертки жита, маляру, імя Григорій Боюровъ, которому дяно въ задатокъ 1 р. и 10 квартъ цеховыхъ горилки* (1730 Дневникъ 8); *Даль панъ Федоръ Ширай 15 р. на поупку шпалеръ въ С. П. Бурхъ до избы, которой стѣны двѣ шириною по 13 аршинъ, другіе двѣ по 11½ аршина, а висотою всѣ по 6 аршинъ* (1732 Дневникъ 52); *...послѣ въ огородѣ гуляли и по службѣ были въ салѣ прихожей въ новопостроенныхъ будинкахъ, въ которой преизрядные видѣли шпалери и прочее згъло велелѣнное уборство* (1730 Дневникъ 11). Тепер, як і в часи написання діарію, значення слова не змінилося: *шпалери* слугують матеріалом у вигляді широких смуг паперу, тканини тощо для обклеювання чи оббивання стін у житлових приміщеннях (СУМ XI 513).

Наприклад, часто можна натрапити на назви для найменування предметів, що слугують для обігріву житлових приміщень: *(1742 Дневникъ 168) Муровщикъ новгородскій Стефанъ Жолдакъ началъ въ верхъ виводить комены (трубы)* (1742 Дневникъ 169); *Чрезъ Самойла, поповича суворовского, посланы въ Стародубъ для напавы 2 мѣдные казаны и 6 трубъ до котляра Карпа, которому велѣно и еще новыхъ 4 трубы придѣлатъ* (1733 Дневникъ 118).

Серед предметів побуту особливої цінності набували настінні годинники, оскільки являли собою не просто предмет інтер'єру, а предмет розкоші, про що свідчить і ціна за такі коштовні хатні речі: *Послѣ объда ездилъ на Василевскій островъ и будучи на бѣржи, купилъ стѣнные часы за 13 р.* (1745 Дневникъ 246).

Текст аналізованого щоденника унікальний тим, що це – живе, а не літературно оброблене, тобто безпосереднє джерело знань про побут староукраїнського суспільства, якому був властивий динамізм і явна відкритість для запозичень. Тому серед інших числених назв хатніх речей можна навести наступні найменування тогочасних реалій, значна частина яких натеper не збереглася, й перейшла в розряд історизмів: *За 2¼ золотника сьтки сребной дано 5 р. 16 к., за шнурок...*(1730 Дневникъ 8); *постромковъ* (1730 Дневникъ 11); *Велгль дглатъ линнику погарскому Ивану Стрикицкому постромковъ 6 паръ, обротей 36 и попругъ 12 до попонъ, а 4 волосянихъ до кулбакъ; сьдла уборъ и потебенки* (1730 Дневникъ 15); *По бытіи на ратушу, обгдалъ у пана Рогуцкаго, которий мнгъ подарилъ дриакви, табаку и рукавици, а панъ Іакимовичъ пару лихтаровъ зъ подципникомъ и щипцами, до сьдла уборъ и потебенки и двгъ солянки крышталіовыя, свгчка* (1730 Дневникъ 15); *Отець економъ книжку и свгчку подарилъ же, табакерка* (1730 Дневникъ 17) ‘невелика коробочка, яка закривається кришкою, використовується для зберігання нюхального тютюну’ (СУМ X 8); *Даровалъ мнгъ панъ Борковскій пару кобилъ, рижую и сивую, да сивого-жъ лошака и табакерку, а женгъ штофикъ жолтій и зеркало* (1731 Дневникъ 23); *Сегожъ числа прислано отъ городничого лищицкого Патермуфія стекло, шибы, глеки и проч. и двгъ гуски* (1732 Дневникъ 35).

Такі назви розкидані в тексті діарія й здебільшого не дають можливості чітко встановити наповнення відповідних мікрогруп, як у випадку з назвами кухонного начиння, однак вони свідчать про специфіку побуту української козацької старшини та її заможність, адже окремі речі, як і їх назви, запозичено з європейської побутової культури: *шафа, ящик, шибя, шпалери* та ін. Ми можемо з упевненістю констатувати факт поширення подібних запозичень та їх культурну адаптацію, текстуально репрезентовану в тексті щоденника Миколи Ханенка: *Сговорилъ снгцаря для робленя шафы за 2 р.* (1732 Дневникъ 40); *Фарбелницгъ, которой дано луданъ фарбоватися, дано 20 к., за 8 тертицъ сосновыхъ 4 к , за хргнь 5 к., за два каменгъ и девять фунтовъ желгза*

*1 р. 29 к., за **полотна** простого 26 локоть 36 к. (1732 Дневникъ 49), де **тертиця** ‘дошка’ (СУМ Х 99); За мите платя и на **мило** дано 13 к. (1733 Дневникъ 108); Данъ до оковки **ящикъ** на каламаръ, за которого роботу заплачено снѣцарю 8 к., на желѣзо 2 к. (1743 Дневникъ 227); Цехмистру ткацкому за роботу **скатертей** 3 р. (1742 Дневникъ 147); Привезены **свѣчи** и нѣкоторые покупки, справленныя Ісакомъ Ляшонкомъ зъ Стародуба, а именно **свѣчъ** 49 позолочованыхъ и зеленыхъ (1742 Дневникъ 157); Отданы малярю Свѣддерскому два **стола** для маліованя и на фарбу 15 к. (1747 Дневникъ 325); За оковку дубового **сундучка** дано 45 коп., за оправу полскон библии 50 к. (1748 Дневникъ 385); За **полотно** на **прости**ни до **ковдри** и до **постель** дано 1 р. 55 к. (1752 Дневникъ 478); *Еще писано отъ мене до жены зъ посилкою **люстрины** 15 локоть (1742 Дневникъ 157).**

Кількість спеціальних позначень для реалій староукраїнського побуту козацької старшини, міщан і селян вельми переконлива, а їх семантична специфіка, виявлена контекстуально, та гіперо-гіпонімічні зв'язки однозначно свідчать про системність цієї групи староукраїнської побутової лексики.

2.1.2. Тематична група на позначення назв староукраїнського одягу та взуття

Під час аналізування виявленої тематичної групи ми поклалися на таксономію народних назв одягу та взуття О. Новіцької, якій вдалося напрочуд детально встановити сигніфікаційні й гіперо-гіпонімічні зв'язки в межах цієї групи на основі діалектних назв.

Як відомо, назви одягу та взуття – один із найдавніших шарів лексики, адже реалії, позначувані цими номенами, супроводжують людину все її життя, залежать від географічно-кліматичних умов, свідчать про матеріальне статки та естетичні смаки й уподобання користувачів. Спостереження над лексемами на позначення повсякденного й святкового вбрання засвідчило, що в діарії зафіксовано значну кількість назв одягу та взуття природно деталізовано вбрання й цінність одягу козацької старшини та інших прошарків населення

України XVII-XVIII століть. Перелік одягу в тексті діарію часто подається як об'єкт купівлі-продажу, тому чітко корелює з ціною на нього й за можливістю покупця, є свідченням матеріальних статків, і навіть засобом характеристики українців, що безцінно для встановлення історичних та етнографічних картин світу України XVIII століття.

У діарії деталізовано предмети одягу, взуття та прикрас здебільшого заможних українців-чоловіків, але можемо скласти не лише чоловічий, а й жіночий староукраїнський костюм, та окремі елементи військового.

У діарії кількісно й якісно чітко представлена тематична мікрогрупа на позначення головних уборів:

- військових, наприклад, у вигляді шолома з сіткою: *За тимъ гъхали два на коняхъ въ панцерахъ мисюркахъ и карвашахъ зъ голими шаблями, держачіе оніе за конецъ остргья* (1722 Диариуш 74); *прочіе въ панцерахъ зъ мисюрками и карвашами при сагайдаках* (1722 Титовъ 178);

- повсякденних та урочистих(святкових) чоловічих головних уборів: *убранные, а вмгъсто шляпъ мгъли на себгъ въ колпакахъ, якъ бы гранодерскихъ , попріправлянные струсей червоныи пера* (1730 Дневникъ 9); *Тогожъ числа за колпакъ 25 копгъекъ, за хустку, шо въ Ропску, 20 коп.*(1732 Дневникъ 40); *Пгъвчому малому государини цесаревны Ивашкгъ Павлову данъ 1 р. и хустка едwabная (шелковая)* (1730 Дневникъ 19); *За матерію до соболевой шапки дано 20 к., за гребенець деревяный 6 к., за дзвонокъ малый 9 к.* (1742 Дневникъ 164); *За шапку зеленую аксамитную, что здгълана зъ сивымъ баранкомъ, дано 2 р.* (1748 Дневникъ 386); *Максиму кравцю далъ въ заплату за синее сукно 4 р. 50 к., а за пошите картуза 1 р. 50 к.* (1745 Дневникъ 251); *Сину Василю на бачмаки 30 к., кравцю за направу кафтана и картуза 20 к.* (1745 Дневникъ 251); *Куплены двгъ книги за 66 к., матеріи на картузъ за 15 к.* (1745 Дневникъ 252).

- повсякденних жіночих головних уборів, але здебільшого заможних українок: *Далъ дгълать для жены колпакъ или чгъпокъ изъ парчи, отъ камзола синового оставшей* (1747 Дневникъ 312), де *ковпак* 'головний убір

конусоподібної, овальної та ін. форми' (СУМ IV 205) та **очіпок** 'старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім розрізом ззаду, який зашнуровують, стягуючи сховане під ним волосся' (СУМ V 833); ...ано поруччиць на шолкъ до **шляпъ лѣтнихъ**, кои велѣлъ ей для жены и дѣтей шить... За двѣ **хустки** блакитные 30 к., за полпята локтя камліоту 1р. 30 к., у Пуховича взялъ локоть ленти за 50 к., которую подарилъ дочерѣ пана Николая Борозны, которого жена у насъ обѣдала (1732 Дневникъ 53); Мнѣ онъ же для жены дѣлалъ **шапку** зъ пудломъ (1742 Дневникъ 162). Окремі лексеми, наприклад, **шапка** й **хуска** в тексті щоденника М. Ханенка вживаються як на позначення чоловічого, так і жіночого головного вбрання.

Серед назв одягу можемо цілком впевнено виділити окрему мікрогрупу назв українського теплого верхнього одягу: *Кравцямъ погарскимъ за роботу двохъ **кунтушовъ** панеи да мнѣ кунтуша и **кафтана** и, за пошите кунтуша-жъ, да за ризы 2 р. 10 к. (1745 Дневникъ 251); Сину Василю на бачмаки 30 к., кравцю за направу **кафтана** и картуза 20 к. (1747 Дневникъ 324); Даль **кафтанъ** шить изъ **черкески** зеленой, за которой митѣ дано 5 коп. (1731 Дневникъ, с. 25), де історизм **кафтан** – це 'каптан, жупан' (СУМ IV 122); Дань Алексію **кожухъ** въ 1 р., за овчину емужъ 25, за **рукавици** 20, за 3 бруся, доски и протч. 54 к. даль Янченюкъ (1731 Дневникъ 29); За **футерце** бѣлее дано 80 к., за **кожухъ** бѣлій для немого 1 р., **футерце** 'хутро' (1733 Дневникъ 127); Івану лучанскому на чобота 22 к., на **рукавиць** 10 к., на розницю 7 к., **рукавици** (1730 Дневникъ 15); По бытіи на ратушу, обѣдалъ у пана Рогоуцаго, которий мнѣ подарилъ дриакви, табаку и **рукавици**, а панъ Іакимовичъ пару лихтаровъ зъ подципникомъ и щипцами, до сѣдла уборъ и потебенки и двѣ солянки кришталіовыя (1731 Дневникъ 33); За пошите рисіого **кунтуша** Чубѣ 30 к., на нитки, крохмаль, гвоздя и проч. 9 к. (1732 Дневникъ 43), де **кунтуш** 'верхній розпашний чоловічий і жіночий одяг заможного українського і польського населення XVI -XVIII ст.' (СУМ IV 400). Це доводить наступний контекст: Дѣвчинѣ Улянѣ **кунтушикъ** суконный (1732 Дневникъ 76); где послѣ обѣда напавши на мене адютантъ семеновского полку Іванъ, съ братами своими,*

Андрієвы дѣти Воейковы, побили мене жъ, кунтуушь сѣбѣрковый разодрали, и табакерка сръбная пропала (1732 Дневникъ 77); На мило до вимитя кунтууша 2 к. (1733 Дневникъ 130); Нѣмому данъ кунтуушь зеленой мой (1733 Дневникъ 130); Василковъ кунтуушикъ, кафтаникъ и штаны покроены (1733 Дневникъ 131); За пошите кунтууша – шубы дано 23 к. (1742 Дневникъ 146).

Окремі назви тогочасного одягу тепер перейшли в розряд історизмів, але факт їх частотного вживання у тексті опрацьованого щоденника М. Ханенка вказує на те, що це були повсякденні й обов'язкові речі для носіння, без яких заможний українець себе не уявляв і які, напевно, додатково вказували на статус і заможність власника, позаяк щоденникові контексти показують, що Микола Ханенко дуже прискіпливо вибирав ґатунок тканини, оздоблення, крій, навіть майстра-кравця для створення верхнього костюму-вбрання. А це, гадаємо, свідчить про дві речі: себаритство тогочасної козацької старшини та статусність їхнього вбрання й прикрас: *Братъ Иванъ Ханенко отехаль къ своему дому, которому даны 6 р., медвѣдня и опанча старая (1745 Дневникъ 254); Камзоль изъ кунтууша Ивану Рудому велѣль дѣлать и штаны, и къ онымъ на потребности даны 20 к. (1732 Дневникъ 87); Куплено гарусу на лиштвы до опанчи льтной за 25 к., да на нитки и мило 2 к. (1746 Дневникъ 273); Куплена для сина епанча красная, за которую дано 7 р. 50 к., за направу чолокъ и на проч. 23 в. (1732 Дневникъ 40); Зѣнцю хлопцю покроено вчера камзоль и епанчу; пошло на тое парусного полотна 8½ аршина..., де опанча 'старовинний верхній одяг, що мав вигляд широкого плаща' (СУМ V 703), а камзол 'старовинний чоловічий одяг без рукавів і до колін, який щільно облягав тулуб' (СУМ IV 83); За пугвиць Алексію и Василю 20 к. За офарбоване крашенины 20 к., за полотно подъ хлопячіе жупанки 20½ к., огороднику 15 к. (1732 Дневникъ 43); За два кожухи мужеский и женский даны 80 к., черкеска (1733 Дневникъ 102); За офарбоване сукна челяди на черкески, да за 29 аршинъ крашенины дано фарбейнику 1 р. 40 к., шкляру за направу де чого 5 к. (1745 Дневникъ 249) де черкеска '1. Старовинний верхній чоловічий одяг з сукна з прорізами і відкидними рукавами. 2. Затягнутий у талії, з газирями на грудях*

верхній одяг, поширений у всіх народів Кавказу, а також у кубанських і терських козаків'; *черкеска* 'старовинний верхній чоловічий одяг з сукна з прорізами і відкидними рукавами' (СУМ XI 310); *Кравцю за перешитье черкески 65 к.*; (1746 Дневникъ 268); *Івану Рудому куплена свита за 1 р. 50 к.* (1742 Дневникъ 176), де *свита* 'старовинний довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна' (СУМ IX 76); *Сего-жъ числа утѣкъ возница Ілія и знесъ кожухъ, черкеску зъ парусного полотна чоботы, смушь барангій, гребло, попону новую, Савкины штаны, обротей ремѣнныхъ 2, ветчины плѣчко* (1742 Дневникъ 178),

Наведені контексти доводять, що кількісна перевага в діарії все ж за назвами чоловічого вбрання, що не дивно, адже описано повсякденність заможного українського чоловіка. Тому тим більше цінними виглядають контекстуальні згадки жіночого вбрання, яке також розрізнене й не дозволяє скласти чітких структурних контурів відповідних мікрогруп. На позначення жіночого одягу використано, наприклад, такі лексеми: *За мите платя и на мило дано 13 к.* (1732 Дневникъ 80); *Подячому Інихову даны чорные шолковые чолки* (1732 Дневникъ 78); *За гаплики (крючки) до юпки 2 к.* (1732 Дневникъ 43); ... *на крашенину докупить немому на юпку 8 к., на шнурокъ до дѣвчинского жупанка, да на гаплики до молодецкихъ 4 к.* (1742 Дневникъ 139); *Василку въ Дунаецъ отосланы панчошки и другія вещи* (1745 Дневникъ 259); *За митье платя и на праву бачмаковъ 26 к.* (1745 Дневникъ 249); *За митье и починку платя 45 к., за лоскутки зеленого гатласу и за шовкъ 29 к.* (1749 Дневникъ 451); *Росплата учинена по поракунку зъ Грицкомъ: за 6 аршинъ бѣгло... на юпку 2 р. 40 к., за пошитье оной 30 к., за перешитье черкески 40 к.* (1760 Дневникъ, с. 520); *такожъ должна быть выправа ихъ въ одѣяніяхъ, бѣльи и всякомъ приборствѣ дамскомъ, и въ серебрѣ, цынѣ, мѣди, поездѣ, лошадахъ и въ прочемъ всемъ противъ того, якъ другіе двѣ дочки наши Анна и Анастасія выданны* (1760 Дневникъ 511).

Особливо цікавими в цих контекстах, на наш погляд, виглядають, здавалося б незначні й дрібні деталі, що стосуються способів і ціни пошиття,

ремонту, прання жіночих суконь та й усього жіночого вбрання. Це безцінний етнографічно-історичний матеріал, деталізований на лексемному рівні.

Зібраний багатий і доказовий лексемний матеріал дозволяє виділити мікрогрупу на позначення назв інших видів одягу: *За канчукъ 8 к., за двое носковъ 8 к., за возъ дровъ 7 к., за овесь 10 к., на харчъ 6 к., Алексью на рукавиць 20 к., венграмъ 50 к.* (1731 Дневникъ 27); *За мите рубашокъ пращъ 10 к., на перевозъ 3 к.* (1743 Дневникъ 209); *Сего числа ввечеру бѣжалъ кухарь Яковъ Баршаковскій и снесъ сѣрую свиту, кожухъ, шапку, поясъ, двѣ пары кошуль и три ножи кухарскіе, да у господинъ Ганны своровалъ рубашку* (1748 Дневникъ 378), де *кошуля* ‘сорочка’ (СУМ IV 318); *Куплено полотна 21 аршинъ на ночную рубашку и на портки за 1 р. 5 к.* (1732 Дневникъ 78), де *портки* ‘різновид штанів’ (СУМ ПХ 290); *На тафту до шляфрочка дитячого 28 к., за пуговики и на шовкъ 22 к.* (1742 Дневникъ 146), де *шлярок* ‘домашній халат’ загальна назва одягу (СУМ XI 488); *За роботу барвы (одежды) служащиямъ заплачено кравцю погарскому Гришку 3 р.* (1747 Дневникъ 323); *Куплены Ивану Рудому штаны замшевые за 70 коп.* (1748 Дневникъ 379); *Швачицъ за шитье бѣлья 20 к., за родзінки 8 к.; и съ тѣми писмами отправленъ въ Глуховъ Василь Мовчанъ, чрезъ которого и кафанъ слугъ Дмитру посланъ* (1753 Дневникъ 505). Ці контексти засвідчують розшарованість і призначення одягу: для заможних і бідніших, жінок, чоловіків, дітей.

Аналіз найменувань староукраїнського вбрання був би неповним без однієї дуже важливої тематичної підгрупи, яка демонструє показову соціальну статусність української старшини. Йдеться про зафіксовані назви носильних аксесуарів. Це прикраси чи елементи одягу, який прикрашали одяг і очевидно були ідентифікаторами заможності.

Наприклад, на позначення чоловічого годинника в діарії вжито такі назви: *Обѣдалъ у коменданта Пущына, у которого и дзигарокъ свой зъ портретомъ оставилъ для направи та часы* (1731 Дневникъ 33); *За стѣчку сими часы заплатилъ 21 к.* (1760 Дневникъ 521); *ибо старшому сыну Василию достался былъ отъ мене перстень золотый, немалой цены, зъ бошимъ*

камнемъ синимъ шафировымъ, но оный имъ самимъ утраченъ; да и серебряный платъ деманажъ съ футляромъ и со всѣми въ немъ будущими сосудами, и часы мои карманные серебряные томужъ сыну моему меншому опредѣляю (1760 Дневникъ 521). Синонімічні назви носильних староукраїнських чоловічих годинників – *дзигарок* та *часи*.

Хоч і не часто, але вживаються назви наручних прикрас: *Рано былъ у капитана меклембургского Ланку. Золотару Ивану за камушокъ, въ перстень вправленный, дано 10 к.* (1760 Дневникъ 521); *ибо старшому сыну Василию достался былъ отъ мене перстень золотый...* (1743 Дневникъ 228); *Ивану трубачу, хлопця Андрушка обучаючому шмуклерства, данъ за науку 1 р., да бѣлой жички (пряжи) для офарбованія блакитнымъ цвѣтомъ — на чубы, серги и лѣйци до шестернѣ, два клубки въ 15 фунтовъ* (1743 Дневникъ 228).

Текст діарію свідчить про те, що заможні українці могли дозволити собі дорогі й дорогоцінні оздоби одягу: *ставши въ строю на своемъ Полковничомъ мѣстцѣ, передъ первою ротою полку Преображенского, изволилъ итти пѣшь зъ алабардою, на которой золотый кутасъ болюій вистѣвъ* (1722 Диариуш 20), де *кутас* ‘прикраса у вигляді китиці на одязі тощо’ (СУМ IV 417); *Паничу подарилъ купленные передъ симъ запонки* (1733 Дневникъ 90); *Куплены для мене сапоги за 1 р., за сѣзорикъ и запонки 22 к.* (1746 Дневникъ 267); *За петлицы золотые, до кунтуша аксамитного взятые, заплатилъ 5 руб. 10 коп., за сѣтку 2 руб. 60 коп.* (1745 Дневникъ 255); *Обѣдали у графа Гендрикова, а по обѣдѣ отослалъ 4 р. денегъ къ полковници Іуліанѣ Филиповнѣ Авксентіевой, которая уговорила дѣвокъ майстерицъ здѣлать 4 пари сѣбрныхъ и 4 пари золотыхъ петель до кунтушовъ* (1749 Дневникъ 417); На позначення поняття *стрічка* використано назви: *Женѣ пару ножиковъ и стонѣжки жена его дарила* (1730 Дневникъ 15); *На покупку кореній пошло 2 р. 27 к., за полотно 95. к., дѣвицъ 90 к., за стіонѣжки два локтѣ зъ четверкою 1 р. 10 к., за сковороду и бублики 28 к.* (1732 Дневникъ 55), де *стіонѣжки* ‘стрічка’ (СУМ IX 782); *На перевозъ и проч. пошло 9 к., за ленточки нитчаные 4 к.* (1730 Дневникъ 15).

Іншими назвами носильних речей, які підтверджували соціальний статус їх власника, були, наприклад, такі: *Прислала полковниковна Параскевія Александровна 16 золотниковъ сръбра и полтину денегъ на зроблене табакерки* (1732 Дневникъ 35), де *табакерка* ‘коробочка для тютюну, перев. нюхального’; на позначення гамаців (СУМ X 8); *Алексію до росчоту за службу его дано 4 р., за кошелки 2½ к.* (1733 Дневникъ 96); *За окуляри дано 25* (1745 Дневникъ 260).

Переконаливо багату частину побутового лексикону щоденника М. Ханенка представлено номенами, що іменують різновиди тканин, із яких виготовляли повсякденний і святковий староукраїнський одяг. Тут можна виділити назви різновидів тканин: *Взято у Іанченка поставъ сукна блакитного, за которое дано ему 5 червоныхъ да 25 к.* (1730 Дневникъ, с. 6).; *Дароваль мнѣ панъ Борковскій пару кобилъ, рижую и сивую, да сивого-жѣ лошака и табакерку, а женѣ штофникъ жолтій и зеркало* (1730 Дневникъ 17), де *штофник* ‘цупка, важка шовкова або шерстяна тканина, перев. з великим тканим візерунком, яку використовують для оббивання меблів, з декоративною метою і т. ін.’ (СУМ XI 543); *За бочку соли Федору Янченку 3 р. 25 к., за шовкъ 10 к.* (1731 Дневникъ 17); *Покреяны дитинѣ суконки, до которихъ на шовкъ 12 в., на шнурокъ 5 к.* (1732 Дневникъ 40); *За два аршина крашенины 8 к. отданы пану Іану Миклашевскому* (1730 Дневникъ 8), де *крашенина* ‘домоткане грубе полотно, зазвичай забарвлене в синій колір (СУМ IV 330). Вироби з такого полотна: *Фарбелницѣ, которой дано луданѣ фарбоватися, дано 20 к., за 8 тертицѣ сосновыхъ 4 к, за хрѣнь 5 к., за два каменѣ и девять фунтовъ желѣза 1 р. 29 к., за полотна простого 26 локоть 36 к.* (1732 Дневникъ 40), де *лудан* ‘старовинна блискуча тканина, а також пошитий з неї одяг’ (СУМ IV 552); *Дано мнѣ жаловане зъ коллегіи иностранныхъ дѣль 30 р. денегъ и косякъ лудану блакитного въ 14 р.* (1748 Дневникъ 378); *Куплено полотна 21 аршинъ на ночную рубаику и на портки за 1 р. 5 к.;* (1733 Дневникъ 102); *Покроенъ мнѣ кунтишь зъ сукна французскаго кравцами погарскими, до которого дано на шовкъ 5 к. За 20 локоть полотна дано 26 к. для подбойки слугамъ* (1732

Дневникъ 41); *Расплатка учинена зъ Янченкомъ и другими за сукно, ристъ, шнурокъ, табу, тако-жъ Леонистъ, Шадръ, всего дано 11 р. 38 к. мясо расплаченось 12 к., за медъ 12 к., за лихтарнъ 2 к., за рогожи 12 к.* (1733 Дневникъ93), де **рогожа** ‘цупка плетена з личаних стрічок тканина для упаковування або накривання чого-небудь; шмат такої тканини’ (СУМ VIII 592); *За лоскутки гатласу красного дано 20 к.* (1745 Дневникъ 261); *Сину Василю на бачмаки и митъе платя 1 р., за камортухъ на манжеты 1 р. 20 к.* (1733 Дневникъ 101), де **камортухъ** ‘тонке полотно’. *Даль дѣлать для жены колпакъ или чѣпокъ изъ парчи, отъ камзола синоваго оставшей* (1745 Дневникъ 252), де **парча** ‘складноузорчата тканина, зроблена з шовкових і золотих або срібних чи імітуючих їх ниток’ (СУМ VI 83); *На тафту до шлафрочка дитячого 28 к., за пуговки и на шовкъ 22 к.* (1732 Дневникъ 78): **тафта** ‘цупка глянсувата шовкова або бавовняна тканина’ (СУМ X 44); *Куплено гарусу на лиштвы до опанчи лѣтной за 25 к., да на нитки и мило 2 к.* (1732 Дневникъ 87), де **гарус** ‘кручена (сукана) кольорова шерстяна пряжа’ (СУМ V 36). Багатство лексичного матеріалу в цій групі дуже переконливе й виявляє високий рівень матеріальної забезпеченості української старшини. Адже більшість коштовних тканин завозилися із Європи та Сходу, і коштували іноді цілі статки.

Оскільки українці з прадавніх часів займалися мисливствським промислом і вживали усі частини здобичі або в їжу, або припасовували шкіру до носіння, то і в діарії натрапляємо на номінації одягу, що виготовлялися тварин: *Купчину московскому Дементію Прохоровичу въ доплатку за футро 2 р., розышлось 14 к.* (1733 Дневникъ 95); *Куплены три футра, завойковое и шлямовое, лисіи да попеличое, дано за оные 36 р.;* *Карпу кухару за трудъ его данъ сафянъ* (1731 Дневникъ 31); *Мойсею Оршавъ шевцю даны сафянъ и козелъ для шитя чоботъ мнѣ....* (1733 Дневникъ 102), де – **саф’ян** ‘те саме, що сап’ян – тонка м’яка шкіра найрізноманітніших кольорів, виготовлена із козлячих (рідше овечих, телячих) шкур’ (СУМ IX 65, 72.); *А въ томъ реестрѣ написано: мѣховъ лисихъ хрибтовыхъ 2, красній 1, бѣлый 1, черевій 1, черевій*

песковій бѣлый 1, волчій черевій хорошій 1, бѣлокъ сибирскихъ два мѣхи, одинъ черныхъ, другой сѣрыхъ, заячихъ хорошихъ мѣховъ 4... (1748 Дневникъ 350); *За вичинку медведя и пошите медвежого одѣяла 21 к.* (1731 Дневникъ 33).

Із матеріалів рослинного походження, які йшли на пошив верхнього чи спіднього вбрання, трапляється тільки **баволна**: *За перебите баволны 3 к.* (1731 Дневникъ 31).

У тексті діарію часом трапляються назви речей, необхідних для пошиття одягу: *За медь 8 к., на нитки 5 к., за сокиру 8 к., фарбилницю 20 к., шевцю 18 к., слесарамъ 4 к., ковалямъ на крушъ 10 к., за шнурокъ и нитки Іванцю до кунтуша 16 к., кравцю Карноуху 38 к.* (1732 Дневникъ 41); *За простій шнурокъ да на нитки и на шовкъ 20 к.* (1733 Дневникъ 104); *... и чрезъ того-жъ подводчика послана пряжа, 300 пасомъ, суконная* (1743 Дневникъ 219); *За пугвицъ Алексію и Василю 20* (1732 Дневникъ 43) к.; *... на крашенину докупить немому на юпку 8 к., на шнурокъ до дѣвчинского жупанка, да на гаплики до молодецкихъ 4 к.* (1732 Дневникъ 43), де **гаплик** ‘металева зачіпка, що пришивається проти петлі до одягу, і служить застібною’ (СУМ II 28).

В окрему, але кількісно меншу підгрупу виокремлено назви взуття та його елементів: *За 4 габелки постолки 1 р., за подошви 16 копѣекъ, на разніе покупки въ Погаръ копѣекъ 20, шевцю Мойсею дано 60 копѣекъ на шкуру* (1730 Дневникъ 10); *Алексію за черевики 15 к.* (1731 Дневникъ 25); *Устиму, графскому кварталмейстеру, даны 15 к. на подошвы до чоботъ моихъ красныхъ, подъ которіе имѣетъ онъ дѣлать подошвы и подборъ* (1732 Дневникъ 81); *Рутинскому на чоботи 30 копѣекъ* (1730 Дневникъ 15); *За ключикъ до зигарка 18 к., за книжечку латинского и нѣмецкого букваря 35 к., на гвоздики до чоботъ нѣмецкихъ 2 к.* (1732 Дневникъ 52); *Шевцю даны для подшитя сапоги и емужъ задатку дано 25 к., а отъ отдѣлки за сапоги всего уговорено 50 к.* (1732 Дневникъ 80); *Отклонилъся мнѣ бывшій служитель Сидоръ Гудокъ, которому велѣлъ дать 1 р. на его нужды, да ему-жъ даны сапоги, шляпа, локейскій зипунъ и передъ симъ 50 к.* (1749 Дневникъ 439); *Для*

него-жь три пари башмаковъ за 1 р. 50 к., сапоги 1 р. 30 к., двѣ пари туфлей черныхъ 50 к., шесть паръ черевиковъ дамскихъ матеріалныхъ (шелковыхъ) по 40 к. (1749 Дневникъ 459).

Отже, тематична група на позначення назв староукраїнського одягу та взуття настільки кількісно й якісно представлена, що з великою долею вірогідності дозволяє скласти образ заможного українця поч.-сер. XVIII століття.

2.1.3. Тематична група на позначення назв їжі та напоїв

Сучасні “Дослідження назв їжі та напоїв мовознавці проводять за декількома напрямками: системний опис назв їжі та напоїв у діахронії, системний опис стану сучасних назв в окремих ареалах української мови, опис окремих лексико-семантичних груп, пов’язаних із лексикою харчування у складі інших тематичних груп, вивчення динаміки назв їжі та напоїв, лінгвогеографічна фіксація діалектних назв їжі та напоїв” [82, с. 55]. Як бачимо, діахронний опис цієї специфічної групи лексики сьогодні на часі.

У діарії М. Ханенка виділену групу презентують назви як готових страв, так і продуктів харчування, так і тваринної та рослинної сировини, з якої ці страви готують. Значну частину також займають найменування напоїв, серед яких особливо багата тематична мікрогрупа на позначення алкогольних напоїв.

Окремо виділити святкові й повсякденні страви староукраїнського поспільства немає можливості, адже в діарії ці назви надто різноманітні, тому будемо акцентувати на вживаності й семантиці таких лексичних позначень, які в цілому вкладаються в межі тих чи тих мікрогруп на позначення їжі й напоїв.

Окремо вдалося виділити мікрогрупу на позначення назв готових страв із печеного чи заварного тіста, муки: *Тамъ въ Дунайцѣхъ принялъ шлюбъ панъ Михаило Скоропадскій зъ невѣстою своею панною Іуліаною, княжною Четвертенскою, послѣ которой церемоніи обѣдъ продолжался допозна въ ночь, а при концу обѣда давано марцепаны, и коровай раздѣлан (1719 Титовъ 164), де марципан* ‘тісто з товченого мигдалю, горіхів і т. ін. з цукром;

кондитерський виріб із такого тіста' (СУМ IV 634); *и туда висилалъ намъ своего татарского **хлѣба** накшталтъ-коржовъ, сира и яблокъ, а далъ казалъ намъ же отвѣсти квартири, обѣщаючи одправити за армією поутру* (1722 Титовъ 175-176); *а потомъ знову **коржами** и рибою вялою обослалъ и карауль свой на всѣ господи* (1722 Титовъ 178); *Прибыли въ Городню, где урядники съ **хлѣбомъ** насъ витали; оттуль прибыли на обѣдъ до Листвина, тутъ и ночовали* (1731 Дневникъ 32); *На попку кореній пошло 2 р. 27 к., за полотно 95 . к., дѣвцѣ 90 к., за стіонжки два локтѣ зъ четверкою 1 р. 10 к., за сковороду и **бублики** 28 к.* (1732 Дневникъ 36); *Я зъ рана кланялся полковнику и глуховскому комменданту Семену Тимофеевичу Кишкину да подполковнику Никифору Ивановичу Лвову, зъ **хлѣбомъ** и зъ звериною* (1732 Дневникъ 88); *...за боченокъ міноговъ передъ симъ взятыхъ 1 р. 50 к., за **хлѣбъ французкій** ...* (1733 Дневникъ 103); *На мясо пошло 30 к., на муку 10 к., за **калачи** 4 к.* (1730 Дневникъ 12). Переконаємося, що хлібне меню в Україні XVIII століття вельми багате.

Мікрогрупа назв готових варених, печених і смажених блюд не дуже кількісно представлена, але вона все ж показова своїм наповненням і майже завжди ідентифікує українців як націю зі своїми кулінарними пріоритетами: *а питя жадного, кромѣ чихиру, то есть вина свѣжого, не достать, бо тамошніе жители нѣ пивовъ, не меду, не квасу, а поветъ и **борщу** дѣлать не умѣють* (1733 Дневникъ 113); *За 20 штучокъ **вялой рыбы** Лавріну дано 30 к.* (1733 Дневникъ 120); *Передъ окнами противъ избъ, въ якихъ было гуляне, выставлены были три невеликіе театра, на которіе зъ всѣхъ чтирохъ сторонъ по градусамъ сходити устроено, а на верстѣ лежали печеные цѣлые **быки, бараны, гусы, зайцы, куры** и иная **звѣриная** для жолнѣровъ и посполства, на тую жъ потѣху смотрѣвшихъ, пріуготованная...* (1722 Диариуш 24); *А по службѣ отецъ Архимандритъ тамошній **хлѣбомъ, пивомъ** и двома **вареними рыбами стерлядками** кланялся Ясневельможному, що Его Вельможность велѣвши принять, имѣвши мало дискурсу о своей немоці...* (1743 Дневникъ 205).

Найбільш кількісно наповнена підгрупа на позначення назв необроблених продуктів:

а) овочів та фруктів: *а тавары, якіе мѣють, продають по дворахъ, тилко овоци – едни возять по улицехъ, другіе же, бы и шуль, кто хочеть покупать, яко то яблокъ и орѣховъ, кричатъ маліе дѣти, сидячи по хатахъ* (1722 Титовъ 178); *За лимонъ дано 3 к., гребцамъ 3 к* (1732 Дневникъ 67); *Розышлось на огурцы, хлѣбъ и проч. 14 к.* (1732 Дневникъ 83); *За брусницъ 90 к., за соль 14 к. Лукирцъ 12 к., на мило 2 к.* (1743 Дневникъ 225); *Прибыли лотоковскіе подводы, на которыхъ привезено... лубку сушеныхъ черницъ и бочку брусницъ, бересту пять копъ* (1747 Дневникъ 305); *Писаль до Светловерского противъ его письма и при томъ послано до Городища штаба желѣза, 4 барилци, хрѣнь, паперу 10 аркушовъ, шкура волова* (1752 Дневникъ 472); *Обослалъ г. Безбородко табаку турецкого и два кавуны* (1753 Дневникъ 493); *...да до жены въ домъ о Качановскомъ, съ посылкою 7 огурцовъ свѣжихъ* (1753 Дневникъ 508); *Знову писалъ до жены, зъ посылкою 3-хъ кавуновъ и двоихъ сотъ сльвъ венгерокъ, и до Городиского, да до полковници гадяцкой зъ 3 писмами отъ мужа еи, что все послано чрезъ Стефана Каврайского* (1753 Дневникъ 508);

б) інших продуктів, необхідних для приготування страв, презентовані приправами, продуктами тваринного походження тощо. *Привезено отъ пана Косача 2 бочки соли, за которіе надлежитъ 5 рублей и 2 гривни* (1730 Дневникъ 11); *На мосту и въ крѣпости роздалось 10 копѣекъ, на медъ и пиво 7 к., на кремѣня 2 к.* (1730 Дневникъ 13); *Панъ Василь Іакимовичъ принесль цукру голову и хлѣбъ; оцет, вариво* (1730 Дневникъ 18); *...другій до старосты перегонского о присилцъ въ дворъ стародубовскій овса осмачокъ двоихъ, чоботы сафяновыя, которіе шиль Мойсей швецъ, ювовую одну шкуру, которая меншая, індиковъ 2 старихъ, гусей 2, курей 6, утокъ 4, каплуновъ тогорочныхъ 6, оцту, варива, которое вкисло, а именно стъченой капусти и бураковъ по дежцъ* (1731 Дневникъ 22); *За мясо заплачено и на проч. розышлось 22 к., дано Василю 20 к.* (1732 Дневникъ 41); *Сотники волоскіи, гарцовскій и*

пятовскійпринесли 3 гусей, 4 курей и полтори копи **яецъ** (1733 Дневникъ 113); Генералу отнесль **рыбы щукъ** 20 (1733 Дневникъ 115); Въ Новгородку за **рибу карась** 3 к. (1733 Дневникъ 120); ...а послѣ обѣда онъ же былъ въ домъ моему, которому **сирь** и два **кавуна** поднесъ, а онъ мнѣ далъ часть “Розговоровъ въ государствѣ мертвыхъ” (1733 Дневникъ 127); Розышлося на розницю 21 к., за пудъ **сала** куму 86 к. (1742 Дневникъ 150); Товкачовскіе подводы прибыли и привезли то **сирь**, то **масло** и денги, а для Александра Корецкого пару лебедей (1742 Дневникъ 188);

в) з тексту діарія видно, що в меню українців часто була прісноводна риба. Різні сорти її рясніють на сторінках щоденника: Дано за **рибу** 21 к. (1730 Дневникъ 11); Тогожъ числа за два **соми** дано 60 копѣекъ (1731 Дневникъ 28); Въ Новгородку за 4 **ляци** даны 30 к., на діоготь 5 к. (1733 Дневникъ 117); Писано до Стефана и одправлена на подводѣ въ Перегонъ посуда, а именно мисокъ деревяныхъ 20, талѣрокъ 50, мисокъ поливаныхъ 14, приставокъ чотыри, горшикъ одинъ зъ кришкою, шила снопковъ 21, ящиковъ 5, **рыбы язиновъ** 3, **лящовъ** 2, **судакъ** 1. (1743 Дневникъ 210); Обослалъ насъ судія енералный г. Лисенко свѣжжою **рибою**, а п. Івань Гамалія трома **карасями**, у которого вечеромъ и были мы зъ женою (1730 Дневникъ 11);

г) найбільш кількісно представлена мікрогрупа на позначення назв алкогольних напоїв. На позначення вин використано таку лексику: а **путья жадного**, кромѣ **чихиру**, то есть **вина** свѣжжого, не достать, бо тамошніе жители нѣ пивовъ, не меду, не квасу, а поветъ и борщю дѣлатъ не умѣют (1722 Титовъ 178), де **чихир** ‘червоне кавказьке вино домашнього приготування, яке ще не перебродило’ (СУМ XI 339); За **вино** красное и бѣлое 75 к. (1730 Дневникъ 13); Греку Зефіру заплатилъ за **вино** бранное передъ симъ, и именно за 8 фляшокъ **легонского** и за чотыри **червоного полункового** 4 р. 20 к. (1732 Дневникъ 50); Купилъ двѣ **бутылки фронтиніаку**, очевидно, вино з сорту винограду **фронтиніаку** (1732 Дневникъ 85).

Для найменування горілки в текстах щоденника ужито окремі назви. Загальною назвою, поза всяким сумнівом, є назва **горилка**: ...а теперь еще

доплачено 6 р., двѣ четвертки жита, четверичокъ крупъ, 40 кварть **горѣлки** (1747 Дневникъ 305); Тогожъ числа зъ маляремъ Іодиновскимъ учинень договоръ на шпалери 4 р. и пол. и полчвертки жита, маляру, імя Григорій Боюровъ, которому дяно въ задатокъ 1 р. и 10 кварть цеховыхъ **горилки** (1732 Дневникъ 74). Хоча паралельно вживається назва водка: Інехову дано **водки** (1732 Дневникъ 88); Розышлося на штофъ **водки** гданской 1 р. 50 к. (1733 Дневникъ 92); Тогожъ маіора обослали **водкою, вишніовкою** и хлѣбомъ и двое картъ ему подарилъ... (1742 Дневникъ 188); Обсилку учинилъ секретарю Винклеру бутилю **вишняку**, двѣ бутилкѣ **водки** и слоику закусокъ – сахарныхъ порѣчокъ (1748 Дневникъ 366).

Поширеним алкогольним напоєм було пиво: На мосту и въ крѣпости роздалось 10 копѣекъ, на медъ и **пиво** 7 к., на кремѣня 2 к. (1732 Дневникъ 43); Взято у Герасима Солодовника $\frac{3}{4}$ колодной мѣры на **пиво солоду**, а на **хмѣль** дано 20 к. и до бровара 2 возы дровъ (1732 Дневникъ 88); Пошло на мясо, медъ, **пиво, вино** и проч. 4 р. 65 к. (1733 Дневникъ 93); На **пиво** 3 к. тощо.

Безлкогольні напої представлені здебільшого запозиченими та споконвічними українськими назвами: За два фунта **кофе** – 46 к. (1733 Дневникъ 92); Рано ездили мы всѣ трое до оного графа Гендрикова, у крторого трактованы **кофемъ** и водкою... (1753 Дневникъ 481); ...а самъ изъ своихъ рукъ пожаловалъ **чаю** фунтъ (1733 Дневникъ 111); За пол-ока бѣлого **соку** 15 к., за сулейку чорного **соку** 20 к. (1743 Дневникъ 200); Зварено пиво въ Погарѣ зъ солоду семіоновского и привезено двѣ бочки и бочку **квасу** и поставлено въ ліодовець въ дворъ перегонскомъ (1747 Дневникъ 343); ... питьемъ **воды**, такъ и инструментовъ и палцовъ клажею въ горло и чищеньемъ употреблены и чрезъ то въ отчаяніе... (1753 Дневникъ 492).

Окремою лексико-тематичною підгрупою слід виділити назви лікарських засобів: Принималъ **лекарство проносное**. Принималъ **лекарство крѣпительное** (1722 Диариуш 70); ...и сего-жъ дня даже до вечера просидѣлъ у мене Данило Карпѣка, да и докторъ Бокъ мене-жъ болного постѣщалъ, а

ввечеру прислалъ лѣкарства спецієсь и пѣгулки (1748 Дневникъ 347); За два слоики меліссы заплачено 50 к., за лѣкарства въ аптецѣ 20 к.

Отже окреслена тематична група кількісно представлена та дозволяє скласти уявлення про кулінарні пріоритети заможних українців поч.-сер. XVIII століття.

2.1.4. Найменування свійських і диких тварин і птахів у діарії

Як відомо, кінь до настання промислової революції був головною тягловою силою і опорою будь-якого господарства. Тому не випадково кінь – найбільш згадувана назва тварини в діарії. М. Ханенко вживає синонімічні позначення цієї свійської тварини: *конь, кобила, лошак, клячонка: Пань Михаило Скоропадській обѣщаль мнѣ коня (1730 Дневникъ 8); Даль за коня вороного 8 рублей Михайлу Цигану, заплатилъ-же 3 р., а 5 на мнѣ осталось. Отклонился пану и отежаючи подарилъ коня гнѣденкого пану Іакимовичу (1720 Титовъ 165); Дароваль мнѣ пань Борковскій пару кобиль, рижую и сивую, да сивого-жѣ лошака и табакерку, а женѣ штофикъ жолтій и зеркало, клячонка (1731 Дневникъ 25); Прислалъ мнѣ господинѣ полковникъ зъ коней злодѣйскихъ клячонку рижую и коніонка вороного (1722 Диариуш 22).*

Серед інших свійських тварин трапляються такі: *Послани зъ Глухова корови двѣ да два маденькихъ волики въ Перегонѣ чрезъ козаковъ сотни новгородской Евтуха Михеенка, жителя горбовского, да Тита Невмоцеева, жителя пироговского, чрезъ которихъ и листъ до атамана тамошнего новгородского посланѣ, чтобы онѣ тихъ козаковъ переменявъ, а другимъ тиі корови для отводу въ Перегонѣ вручивъ, въ котромъ листѣ писано и до Липского писмомъ о приѣмѣ тихъ коровъ (1731 Дневникъ 22); Сотникъ Хорольскій Стефанъ Родзянка прислалъ корову съ телямъ; баран (1730 Дневникъ 16); На обѣдъ прибыли до Ржавця где отъ пана сотника козелецкого братъ его Петро принесъ барана (1733 Дневникъ 130); Даны до роблення Максиму шапочнику два муфи зъ медведя для мене и для Василка, а для панєи зъ огонковъ куничихъ, да на шію ожергѣля съ огонковъ-же и кучму зъ*

чорного баранка, козьли (1730 Дневникъ 18); *Прибылисмо рано въ Нижнее, гдѣ снѣдали; и писаны два листи, еденъ до атамана городского погарского о висилцѣ въ Стародубѣ Мойсея шевця зъ 10 белками или зъ двома черными козьлами* (1730 Дневникъ 10).

Часто трапляються найменування свійських птахів, які йшли в їжу: *...другій до старосты перегонского о присилцѣ въ дворъ стародубовскій овса осмачокъ двохъ, чоботы сафяновыя, которіе шилъ Мойсей швецъ, ютовую одну шкуру, которая меншая, індіковъ 2 старихъ, гусей 2, курей 6, утокъ 4, каплуновъ тогорочныхъ 6, оцту, варива, которое вкисло, а именно стъченой капусты и бураковъ по дежцѣ* (1733 Дневникъ 104–105); *Сотники волоскіи, гарцовскій и пятовскій принесли 3 гусей, 4 курей и полтори копи яецъ* (1742 Дневникъ 150); *Товкачовскіе подводы прибыли и привезли то сиръ, то масло и денги, а для Александра Корецкого пару лебедей* (1730 Дневникъ 18).

Чимала за кількістю й різномірною за назвами тематична мікрогрупа на позначення є назви диких тварин. В матеріалах щоденника М. Ханенка ці назви трапляються в різних контекстах, але здебільшого як об'єкт полювання, продажу, вироблення з них страв та одягу: *Прибылисмо рано въ Нижнее, гдѣ снѣдали; и писаны два листи, еденъ до атамана городского погарского о висилцѣ въ Стародубѣ Мойсея шевця зъ 10 белками или зъ двома черными козьлами* (1731 Дневникъ 30); *Господинъ полковникъ прислалъ два зайци своего полу, а панъ Иванъ Миклашевскій одного зайця жъ* (1732 Дневникъ 36); *Я зъ рана кланялся полковнику и глуховскому комменданту Семену Тимофеевичу Кишкину да подполковнику Никифору Ивановичу Лвову, зъ хлѣбомъ и зъ звіриною* (1732 Дневникъ 41); *Расплатка учинена зъ Янченкомъ и другими за сукно, ристъ, шнурокъ, табу, тако-жъ Леонистъ, Шадръ, всего дано 11 р. 38 к.* (1732 Дневникъ 45); *Куплены двѣ пари куницъ для паней Ломиковской за 5½ руб которые вручены для отвозки пану Ігнату Данченку* (1733 Дневникъ 111); *Дано за вичинку вовка и лисици 13 к.* (1733 Дневникъ 130); *Даны до роблення Максиму шапочнику два муфи зъ медведя для мене и для Василка, а для паней*

зь огонковъ куничихъ, да на шию ожергья съ огонковъ-же и кучму зъ чорного баранка (1752 Дневникъ 479).

Одилично зафіксовано назву комах: *Я по обѣдѣ зъ синомъ Василемъ ездилъ на Василювку, где при нашей бытности господарь тамошный поймалъ рой пчоль...* (1742 Дневникъ 165).

Натрапляємо навіть на позначення екзотичної тварини **верблюда**: *Обѣдали въ Серединцѣ, тутъ атаманъ принесъ трое курей и протч., оттоль писанъ листъ до сотника козелецкого пана Алексѣя – стороны верблюда и посланъ чрезъ козака Герасима, которому даны 10 копѣекъ* (1730 Дневникъ 16).

2.1.5. Тематична група на позначення назв знарядь праці та матеріалів, необхідних для роботи

Житло – один з найбільш значимих компонентів традиційно-побутової культури будь-якого народу. Це певний континуум, у замкненому просторі якого проходить родинне життя. І хоча назв буденних ужиткових предметів у діарії й небагато, вони вельми показові.

Менш продуктивною в кількісному плані виявилася група, у якій можна згрупувати назви предметів, ужитих для господарчих цілей. *За два баранки 90 к.* (1730 Дневникъ 8), де **баранок** ‘дворучний рубанок для вистругування крайок у дощок’. *За канчукъ 8 к., за двое носковъ 8 к., за возъ дровъ 7 к., за овесь 10 к., на харчъ 6 к., Алексѣю на рукавицѣ 20 к., венграмъ 50 к.* (1733 Дневникъ 96); *За канчукъ 5½ к., подоски, гвозди* (1732 Дневникъ 45), де **канчук** ‘нагайка з переплетених ремінців’ (СУМ IV 91); *За медъ 8 к., на нитки 5 к., за сокиру 8 к.; ключикъ, гвоздики* (1732 Дневникъ 52); *За ключикъ до зигарка 18 к., за книжечку латинского и нѣмецкого букваря 35 к., на гвоздики до чоботъ нѣмецкихъ 2 к. дошки* (1733 Дневникъ 120); *За траву 6 к., за 12 дощокъ липовковыхъ 29 к., крашениннику 20 к., кафель* (1733 Дневникъ 127); *Ездилъ до Левенки, заплатилъ за 20 кафель 40 к.* (1733 Дневникъ 130); *Купили до кузнѣ дворовой ковадло и мѣхъ за 3 р. 50 к. у коваля Силка, которому данъ 1 р.* (1733

Дневникъ 130), де **ковадло** ‘залізна або сталева підставка певної форми, на якій обробляють метал, кують металеві вироби’ (СУМ IV 201); *Писано въ домъ чрезъ сына Наумового Евдокименкового и послано цукру голову, паперъ и сургучъ* (1742 Дневникъ 154), де **сургуч** ‘забарвлена тверда смола, віск і т. ін., що легко плавиться й застигає; уживається для опечатування пакетів, посилок, приміщень, закупорювання пляшок тощо’ (СУМ IX 853); *Писаль до Петра Багинскаго о присилки еще 50 шибъ аркушовыхъ (листоваго стекла) и на оные послано 2 р., такожъ и стекло битое послано для передѣлки; ванно, фарба* (1742 Дневникъ 168); *Писаль до Александра Корецкого о показаніи, где брать ванну и фарбу, о кухнѣ, рогожахъ и пташинѣ, въ заводѣ его оставленной, и о присилки шпалерника...; камінь вершняка* (1742 Дневникъ 169); *Посланъ-же мелникъ городискій туда-жъ въ Стародубъ для купленя каменя вершняка...; брус* (1743 Дневникъ 222), де **брус** ‘1. Обтесана чи обпиляна чотиригранна колода, довгий чотиригранний шматок каменю або металу, що застосовується на будівництві. 2. Довгастий чотиригранний шматок чого-небудь. 3. Спеціальний камінь для гостріння металевих предметів (ножа, коси і т. ін.)’ (СУМ I 241).

Означена тематична група не надто виявлена, оскільки сам автор щоденника вживав подібні назви як об’єкти купівлі-продажу, усталених у народних звичаях і традиціях [28, с. 76].

2.1.6. Назви звичаїв, обрядів та їхніх атрибутів у діарії

Номенам цієї групи притаманне яскраве національне або ж релігійне забарвлення, вони ілюструють буденний устрій тогочасного суспільства, його річний чи життєвий цикл, а в цілому – відтворюють духовний світ, культуру та традиції староукраїнської доби.

Порівняно невелику групу складають найменування, що вказують на реалії з обрядовості та народних звичаїв. Це назви свят, а також процесів (у тому числі й релігійних обрядів), пов’язаних із цими святами.

М. Ханенко подекуди лише згадує ці назви, а у окремих епізодах, описуючи свій день, фіксує деталі народних обрядів: *У отця Івана духовского была **свадба**, которого и зятя его обослано зъ дому моего дробыною, хлѣбомъ и водкою; **крестины** (1733 Дневникъ 131); Рано отехали до Нижнего на **крестины** и тамъ весь день пробавили и ночовали; и за приходомъ его и другой старшины полковой въ мой домъ, учинили **прощєніє** (1742 Дневникъ 145); и потомъ со мною простясь, полковникъ и братъ его Василій, сотникъ волинскій, такожъ старшина полковая отошли...; **водосвятіє** (1742 Дневникъ 132); Службы Божой и **водосвятіє** слушалъ въ церквѣ св. Николая; **свадьба, банкетъ** (1742 Дневникъ 176); Въ сей **Рождества Господня** день по всенощномъ и утренномъ пѣніи, такожъ по **службѣ Божой**, были у насъ священники зъ церковниками съ поздравленіємъ праздникомъ...; **вѣнчаніє** (1748 Дневникъ 351).*

До речі, при описі однієї з подій автором діаріушу згадано спеціальні музичні інструменти, які її супроводжують: *Що скоро учинилось, tedy заразъ вдарено въ многіє **литавры, барабаны** и возглашено въ **трубы** и инные **музычные инструмента** (1722 Диариуш 23). А також описані такі атрибути як булава, бунчукъ, значокъ, характерні символи гетьманської влади ...а за тѣломъ несено знаки войсковые, **булаву, бунчукъ, значокъ**, и музыка войсковая грала, и такъ впроважено тѣло въ монастырь , и въ трапезу...(1722 Диариуш 75): **булава** ‘кулясте потовщення на кінці палиці і т. ін.; палиця з кулястим потовщенням на кінці, яка була колись військовою зброєю’ (СУМ I 253), **бунчукъ** ‘булава з металевою кулькою на кінці і прикрасою-китицею з кінського волосу; у деяких військових оркестрах – шумовий музичний інструмент (з дзвіночками), прикрашений волоссям з кінських хвостів’ (СУМ I 257); **значокъ** ‘невеличка, перев. металева пластинка прямокутної, округлої і т. ін. форми з певними зображеннями, якою нагороджують кого-небудь за заслуги або яку носять на знак солідарності з ким-, чим-небудь, приналежності до якоїсь організації чи на згадку про визначну подію’ (СУМ III 650).*

2.1.7. Назви предметів побуту

До таких назв зараховуємо предмети інтер'єру: *пѣч, коменокъ* (1730 Дневникъ 12); *Писанъ листъ до старосты перегонского Липского о направленю печей и коменка и о протчемъ дворовомъ господарствѣ чрезъ подводника Грицка Шпогурова. Пѣч* 'споруда з цегли або каменю, признач. для опалення приміщення, випікання хліба та інших борошняних виробів, варіння страв, напоїв і т. ін.' (СУМ VI 551) та *комин* 'передня (нижня) частина димоходу варистої печі' (СУМ IV 245).

Також назви *шпалери* (СУМ XI 513), що слугує матеріалом у вигляді широких смуг паперу, тканини тощо для обклеювання чи оббивання стін у житлових приміщеннях: (1732 Дневникъ 44) *Даль панъ Федоръ Ширай 15 р. на покупку шпалеръ въ С. П. Бурхѣ до избы, которой стѣны двѣ шириною по 13 аршинъ, другіе двѣ по 11½ аршина, а висотою всѣ по 6 аршинъ* (1732 Дневникъ 52); *...послѣ въ огородѣ гуляли и по службѣ были въ салѣ прихожой въ новопостроенныхъ будинкахъ, въ которой преизрядные видѣли шпалери и прочее згъло велелѣнное уборство* (1730 Дневникъ 11).

Окрім цього, зафіксовані найменування предметів, що слугують для обігріву житлових приміщень: *Муровщикъ новгородскій Стефанъ Жолдакъ началъ въ верхъ виводить комены (трубы)* (1742 Дневникъ 168); *Чрезъ Самойла, поповича суворовского, посланы въ Стародубъ для направи 2 мѣдные казаны и 6 трубъ до котляра Карпа, которому велѣно и еще новыхъ 4 трубы придѣлать* (1742 Дневникъ 169). Серед предметів побуту також настінний годинник: *Послѣ обѣда ездилъ на Василевскій островъ и будучи на бѣржи, купилъ стѣнные часы за 13 р.* (1745 Дневникъ 246).

2.1.8. Підгрупа назви приміщень

В діарії зафіксовано окремі назви приміщень як сільські, так і міські, церковні й світські. Це такі назви: *Купилъ у пана Корецкого наметъ, за которій далъ 5 р. 50 коп.* (1720 Титовъ 166), де *наметъ* 'тимчасове приміщення із тканини, шкіри, рідше з гілля, що напинається на каркас; шатро' (СУМ V 126);

Въ 9 часу пополудни государиня императрица Екатерина Алексіевна преставилась въ Санктпетербурхѣ. въ **зимнемъ дворцѣ** (1727 Дневникъ 3); Верховнаго тайного совѣту дѣла и все, что было государево въ **дворцѣ** свѣтлѣйшого князя, вивезено въ лѣтній государевъ **дворецъ** (1727 Дневникъ 4), де **дворецъ** теж саме, що **палац** ‘велика будівля з безліччю кімнат, яка є постійним місцеперебуванням царюючої особи, глави держави, а також членів царюючої родини’ (СУМ VI 23); Далъ панъ Федоръ Ширай 15 р. на покупку шпалеръ въ С. П. Бурхѣ до **избы**, которой стѣны двѣ шириною по 13 аршинъ, другіе двѣ по 11½ аршина, а висотою всѣ по 6 аршинъ; Віехалъ зъ Глухова въ 6-мъ часу пополудни, прибылъ на **почту (станцію)** товстодубовскую въ 10-мъ часу, одтоль въ Стѣвскѣ по полднѣ въ 4-мъ часу; **канцелярію** (1742 Дневникъ 134); Послѣ у полковника кіевскаго г. Танскаго и у дядка Федора, Ханенка былъ, а квартерою сталъ въ **домѣ** князя Никиты Юревича Трубецкаго (1742 Дневникъ 135); Осматривалъ я квартиру и стаенъ для турецкаго посла заготовленныхъ; **станъ (конюшни)** (1742 Дневникъ 134); **монастырь** (1742 Дневникъ 135); Посвящали **хоромы** заднѣе, двѣ **свѣтлицы**, **салю**, **стѣнцѣ** и **кладовую**, а по обѣднѣ, позно уже отправленной, святой сегаденный вечеръ целебровали токмо зъ своими домашними (1760 Дневникъ 520); да въ Лотокахъ скупилъ-жъ съ дворами, и **хуторъ** Ивановскій съ **мельницею** на Папужи, и слободки Николаевка и Кургановка, со всѣми къ онымъ селамъ и деревнямъ грунтами, селитбами, огородами, **шинками**, хлѣбомъ всякимъ и якія толко тамъ имѣются рухомости... (1742 Дневникъ 134).

2.2. Лексикологічно-статистичний та етимологічний аналіз побутовізмів діарія М. Ханенка

Зібраний матеріал дозволяє виконати важливі для цього періоду розвитку української мови статистичні дослідження й схарактеризувати побутову лексику діарія з точки зору її вживання в пам'ятці. А через те, що багато з назв нині перейшли в розряд історизмів та архаїзмів, не зайвими будуть етимологічні спостереження до окремих прикладів.

Кожна з підгруп характеризується відносною самостійністю та кількісним наповненням, які можна представити у вигляді таблиці.

Таблиця 1.

Кількісне представлення лексем у темантичних групах побутової лексики

Назва тематичної групи й підгрупи	Кількісне наповнення груп і підгруп
<p>Назви хатнього побуту</p> <p>а) найменування посуду та кухонне начиння</p> <p>б) засоби перевезення</p> <p>в) інші назви побутових реалій</p>	<p>61 лексема</p> <p>34 лексем</p> <p>6 лексем</p> <p>21 лексема</p>
<p>Назви староукраїнського одягу та взуття</p> <p>а) назви головних уборів</p> <p>б) назви теплового верхнього одягу</p> <p>в) назви жіночого одягу</p> <p>г) назви інших видів одягу</p> <p>д) назви аксесуарів</p> <p>е) різновиди тканин, матеріалів, із яких виготовляють одяг</p> <p>є) назви взуття та його елементів</p>	<p>98 лексем</p> <p>11 лексем</p> <p>16 лексем</p> <p>15 лексем</p> <p>9 лексем</p> <p>13 лексем</p> <p>24 лексеми</p> <p>10 лексем</p>
<p>Назви їжі та напоїв</p> <p>а) назви варених і печених страв</p> <p>б) назви необроблених продуктів харчування</p> <p>в) назви напоїв:</p>	<p>64 лексеми</p> <p>11 лексем</p> <p>35 лексем</p> <p>18 лексем</p>
<p>Найменування свійських і диких тварин і птахів у діарії</p> <p>а) назви свійських тварин</p> <p>б) назви свійських птахів</p>	<p>38 лексем</p> <p>33 лексеми</p> <p>5 лексем</p>
<p>Назви знарядь праці та матеріалів, необхідних для роботи</p>	<p>20 лексем</p>

Назви звичаїв, обрядів та їхніх атрибутів у діарії	17 лексем
Назви приміщень	17 лексем

У виокремленій для аналізу лексико-тематичній групі “Назви господарських предметів” 61 лексема на позначення назв господарських предметів. Специфіка семантики її одиниць дозволяє подальшу її класифікацію на підгрупи:

а) найменування посуду та кухонне начиння (34 лексеми): *боченки, бочка, бутилка, дежка, кофейник, сосудици, чарки, чашки чайные фарфуровые;*

б) засоби перевезення: 6 лексем: *карети, коляска колъсь, сани, спалня (карета);*

в) інші назви: 21 лексема: *зеркало, ковдри, мило, стъдла уборъ, табакерка, тертиця, шафы, шнурок*

У виокремленій групі “Назви одягу та взуття” 98 лексем на позначення назв одягу та взуття. Наприклад, назва *місьюрка*, тепер – історизм, запозичене від араб. *مِصْر* (miṣr) – східна назва Єгипту, звідки походять такі шоломи (СУМ IV 753). Слово вжито двічі. *Кафтанъ* ‘каптан, жупан’ – застаріле, діалектне, історизм, тюрського походження (kaftančy) (СУМ IV 122), вжито 7 раз. *Хустка* ‘шматок тканини або в’язаний, трикотажний виріб, перев. квадратний, який пов’язують на голову, шию, напинають на плечі’ (СУМ XI 175), праслов’янське *xusta розглядається як праслов’янський діалектизм, властивий насамперед польському ареалу, при цьому xusta < *xut-ta, де *xut- пов’язується з xutiti/xvatati, а “тканина” тлумачиться як “здобич” (ЕССЯ VIII, 117–118); проте припускається також, що це запозичення з румунської мови, вживається в сучасній мові (Фасмер IV 286), у пам’ятці вжито 5 раз.

Специфіка семантики одиниць групи дозволяє подальшу її класифікацію на такі підгрупи:

а) назви головних уборів: 11 лексем: *колпакъ, мисюрка, хустка, чъпокъ, шапка, шляпи лътннъ;*

б) назви теплового верхнього одягу: 16 лексем: *епанча, кожухи мужеский и женский, поясъ, рукавици, свита, черкеска, шубы*;

в) назви жіночного одягу: 15 лексем: *жупанка, платя, приборствъ дамскомъ, шолковые чолки, юпки*;

г) назви інших видів одягу: 9 лексем: *кафанъ, портки, шлафрочка, штаны замшеве*;

д) аксесуари: 13 лексем: *дзегаръ, дзигарокъ, кутасъ, окуляри, перстень петлицы золотые, серги, табакерки, часы карманные*;

е) різновиди тканин, матеріалів, із яких виготовляють одяг: 24 лексеми: *крашенина, лоскутки гатласу, мѣх, нитки, парча, сафянь, стонѣжки, сукно сукно французске, футеръ, штофикъ*;

є) назви взуття та його елементів: 10 лексем: *габелки, подошви, сапоги, туфли, черевики, чоботи, шкуру*.

Підгрупа “Назви їжі та напоїв” налічує 64 лексичні одиниці на позначення назв їжі та напоїв. Серед таких найменувань: **борщ** ‘рідка страва, що вариться з посічених буряків, капусти з додатком картоплі та різних приправ’. За даними етимологічного словника, слово *борщ* походить від праслов'янської назви рослини “*бъриць*” (сучасна назва борщівник), чиє їстівне листя первісно використовувалось при приготуванні борщу (СУМ I 222). Слово пов'язане з індоєвропейським *bhrstio-, від якого походять давньоіндійське bhrstih “зубець, вістря, край, кут”, дангл. byrst “щетина”, ірландське barr “маківка, верхівка” (ЕСУМ I 236-237).

Назва **калач** ‘білий хліб особливої форми, випечений із крученого й переплетеного тіста’ (СУМ IV 75). Схожі назви обрядового хліба існували в інших слов'янських народів: біл. і рос. *калач*, болг. *колач* («коровай»), серб. *колач/kolač*, словен. *kolác*, чеськ. *kolač*, словац. *koláč*, пол. *kołacz*). Давнішою формою є *колач* (давньорус. *колач*, прасл. **kolačь*) — ця назва круглого хліба походить від **kolo* (“колесо”, “коло”). Зміна [o] на [a] відбулась внаслідок асиміляції [o] перед наступним складом з наголошеним [a] (ЕСУМ II 348).

Лексема *мед* ‘густа солодка маса, яку бджоли виробляють з нектару квітів’ (СУМ IV 661). Праслов'янське **medъ* виводять від пра-і.є. **med^h-u-* (“мед, медовий напій”) і вважають спорідненим з лит. *medus* і латис. *medus* (“мед”), дав.-прусс. *meddo* (“мед, медовий напій”) (ЕСУМ IV 427).

Особливості семантики її одиниць дозволяє подальшу її класифікацію на такі підгрупи:

а) назви варених і печених страв: 11 лексем: *бориц, бублики, калачи, коровай, риба вяла, хлѣб, хлѣбъ французкій*;

б) назви необроблених продуктів харчування: 35 лексем: *брусниця, капуста, крупа, масло, м'ясо, овочі, огурці, сало, слива венгерка, черниця, щука, яблука, яйця* ;

в) назви напоїв: 18 лексем: *бутилка фронтиніаку, вино красне, вино легонске, вино червоне полункове, вишнівка, вода, водка, горилка, квасъ, кофе, пиво, чихирь*.

У підгрупі “Назви тварин, птахів” 38 лексем: наприклад, лексема *баран* порівнюють з грец. βάριον· πρόβατον, βάριχοι· ἄρνες, давнє альпійське слово, походить від *ber-* (Фасмер I 124). *Кобила* ‘самка жеребця, лошиця’ (СУМ IV 200); походить від праслав. **kobu*, Праслав. **kobu* – основа на -n, що відповідає лат. *cabō, -ōnis* “*caballus*”. Утворення **kobu-la* аналогічне *mogu-la* (Фасмер II 269). Назва *корова* ‘велика парнокопитна свійська молочна тварина; самка бугая’ (СУМ IV 295), споріднене до лит. *kárvė*, д.-пруск. *kurwis* ‘вол’, польськ. *karw*, грец. κέραός ‘рогатий’ (Фасмер II 331-332).

Умовно виділимо такі мікрогрупи:

а) назви тварин: 33 лексеми. Найменування свійських тварин: *баран, волики, конь гнѣденкий, теля, свинѣ, собаки, лошака*; та диких тварин: *белки вовкѣ, зайци, звѣрина, лисиця, риба язиновѣ, рисѣ, сомѣ*;

б) назви свійських птахів: 5 лексем *гуси, індикѣ, кури, лебедѣ, утки*.

Підгрупа “Назви знаряддя праці та матеріалів, необхідних для роботи” містить 20 лексем на позначення знарядь праці, матеріалів: *брус* ‘обтесана чи обпиляна чотиригранна колода, довгий чотиригранний шматок каменю або

металу, що застосовується на будівництві’ (СУМ I 241), пов’язане із чергуванням голосних брѣснѣти ‘скрести’ (Фасмер I 220); **канчукъ** ‘нагайка з переплетених ремінців’ (СУМ IV 91), запозичення, від тур. *katçı* ‘нагайка’ (ЕСУМ II 367); *гвоздики, кафел, листове стекло, молотокъ, сургучъ, фарба, шиби*.

В підгрупу “Назви звичаїв, обрядів та їхні атрибути” входить 17 лексем на позначення звичаїв та обрядів: **банкетъ** ‘Урочистий обід, сніданок або вечеря, що влаштовується на честь кого-небудь або на відзначення якоїсь події’ (СУМ I 157) – запозичення з фр. *banquette* ‘лавка, ослін’, **булава** (1722 Диариуш 75); (СУМ I 253) – історизм, походить від прасл. **bula* ‘гуля, грудка’ (ЕСУМ I 289), **вѣнчаніе** ‘Здійснення шлюбного церковного обряду’ (СУМ I 678), походить від вінчати, вінець із прасл. (Фасмер I 291), **Рождество Господня, свадба, служба Божя** (1742 Дневникъ 188).

Підгрупа “Назви приміщень” складається з 17 лексем: **дворецъ** ‘Те саме, що палац’ (СУМ II 204), від іменника двор із прасл. **dvorъ, *dvъrъ*; **дворъ** ‘Господарська ділянка, на якій розміщені садибні будівлі, та місце біля них (часто відгороджене)’ (СУМ II 218), від праслав. **dvorъ, *dvъrъ*; *изба, канцелярія, кладова, месниця, свѣтлиця, стѣнцъ, шинки* тощо.

Отже, побутова лексика у діарії М. Ханенка широко представлена назвами реалій побуту XVIII ст. та окреслює соціально-побутові характеристики тогочасного суспільства, особливо його заможної верхівки.

ВИСНОВКИ

Лексико-семантична група української побутової лексики загалом характеризується динамічністю, адже фіксує суспільні реалії на побутовому рівні у зв'язку із соціально-економічними, етнічними, загальнокультурними змінами. Тим часом є потреба збагнути мовні перетворення окремих періодів розвитку нашої мови, особливо тієї доби, яка характеризується революційними змінами у плані переходу до нової української літературної мови на народнорозмовній основі, тому доба XVII-XVIII ст. особливо показова. Унікальність цього періоду виявляється у високому ступені інтенсивності змін, що й засвідчені в діарії Миколи Ханенка.

Лексико-семантичний аналіз побутової лексики (близько 330 найменувань), ужитої в діарії Миколи Ханенка, засвідчив тематичну різноплановість і багатство побутовізмів, які виконують здебільшого номінативну функцію. Кількісно найбільш наповнені такі підгрупи: назви їжі та кухонного начиння, номінації хатнього й господарського начиння, найменування одягу й прикрас, назви звичаїв, обрядів, ігор та розваг, назви приміщень.

Тематична підгрупа на позначення кухонного начиння у тексті діарія – кількісно й якісно унікальна, вона одна з найбільших і дає можливість встановити додаткові гіперо-гіпонімічні маркери системності в межах лексичної систематики всього щоденника. Лексичне наповнення цієї групи унікальне, що дає можливість відстежити процес запозичення й семантично-словотвірної адаптації багатьох європейських побутових реалій та їх назв: *стекло, бутылка, келих, кофейник, рюмки, фляшка, чайникъ, чайниця, чашки чайные фарфуровые*. Ми можемо з упевненістю констатувати факт поширення подібних запозичень та їх культурну адаптацію, текстуально репрезентовану в тексті щоденника Миколи Ханенка.

Спостереження над лексемами на позначення повсякденного й святкового вбрання засвідчило, що в діарії зафіксовано значну кількість назв одягу та взуття й природно деталізовано вбрання й цінність одягу козацької старшини та інших прошарків населення України XVII-XVIII століть. Перелік одягу в тексті діарію часто подається як об'єкт купівлі-продажу, тому чітко корелює з ціною на нього й заможністю покупця, є свідченням матеріальних статків, і навіть засобом характеристики українців, що безцінно для встановлення історичних та етнографічних картин світу України XVIII століття: *епанча, жупанка, камзолъ, кафтанъ, козухи мужеский і женский, кунтушь, опанча, поясъ, рукавици, свита, футерце, черкеска, штаны, шубы, носки.*

У діарії деталізовано предмети одягу, взуття та прикрас здебільшого заможних українців-чоловіків, але можемо скласти не лише чоловічий, а й жіночий староукраїнський костюм (*бѣльи, гаплики (крючки), жупанка, панчішки, платя, приборствѣ дамское, шнурокъ, шолковые чолки, юпки*), та окремі елементи військового.

Окремі назви тогочасного одягу тепер перейшли в розряд історизмів, але факт їх частотного вживання у тексті опрацьованого щоденника М. Ханенка вказує на те, що це були повсякденні й обов'язкові речі для носіння, без яких заможний українець себе не уявляв і які, напевно, додатково вказували на статус і заможність власника, позаяк щоденникові контексти показують, що Микола Ханенко дуже прискіпливо вибирав гатунок тканини, оздоблення, крій, навіть майстра-кравця для створення верхнього костюму-вбрання. А це, гадаємо, свідчить про дві речі: себаритство тогочасної козацької старшини та статусність їхнього вбрання й прикрас (*дзегаръ, дзигарокъ, запонки, кошелки, кутасъ, окуляри, перстень, петлицы золотые, петль до кунтушовъ, серги, табакерки, часы, часы карманные*).

Особливо цікавими в цих контекстах, на наш погляд, виглядають, здавалося б незначні й дрібні деталі, що стосуються способів і ціни пошиття, ремонту, прання жіночих суконь та й усього жіночого вбрання. Це безцінний етнографічно-історичний матеріал, деталізований на лексемному рівні: *За*

митъе и починку платъя 45 к., за лоскутки зеленого гатласу и за шовкъ 29 к. (1745 Дневникъ 249).

Ці дві групи побутовізмів найбільш кількісно та якісно представлені у щоденнику М. Ханенка. Інші встановлені групи мають порівняно незначну кількість номенів, однак усе ж дають уявлення про тогочасний побут. Це підгрупа назв знарядь праці та матеріалів, необхідних для роботи (*баранокъ, брус, вапно, гвозди, гвоздики, дошки, дрова, листове стекло, молотокъ, , рѣзба, сокира, сургучъ, фарба, шиби*).

Назви звичаїв, обрядів та їхні атрибути (*банкетъ, водосвятіе, вѣнчаніе, значокъ, крестини, молебень, прощеніе, Рождество Господня, свадба, свадьба, служба Божя*).

Назви приміщень (*дворецъ, дворъ, домъ, изба, канцелярія, кладова, месниця, монастырѣ, наметъ, почта (станція), свѣтлиця, станѣ (конюшни), стѣницѣ, хоромы, шинки*).

Текст аналізованого щоденника винятковий тим, що це – живе, а не літературно оброблене, тобто безпосереднє джерело знань про побут староукраїнського суспільства, якому був властивий динамізм і явна відкритість для запозичень. Ужиті М. Ханенком побутовізми свідчать про специфіку життя української козацької старшини та її заможність.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ

- Дневникъ Дневникъ генеральнаго хоружаго Николая Ханенка (1723–1753 г.) // Приложение къ журналу “Кіевская Старина”. Под. ред. Ал. Лазаревского. Кіевъ : Типографія Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1884–1886. 1884. № 3–6, 8–11; 1885. № 3–4, 6–7, 9–12; 1886. № 1, 4, 5, 7–12. 584 с.
- Диариуш Диариуш, или журнал, то есть повседневная записка случающихся при дворе ясневельможного его милости пана Иоанна Скоропадского событий... наченный 1722 году и оконченный в том же году по преставлении и погребении упомянутого гетмана Иоанна Скоропадского, в месяце июле, войсковою канцелярии старшим канцеляристом Николаем Ханенком / Изд. О. Бодянского // Чтения в обществе истории и древностей российских. 1858. №1. XXI – 74 с.
- ЕСУМ Етимологічний словник української мови / [за ред. О. С. Мельничука] : у 7 т. Т. 1-6. Київ : Наукова думка, 1982–2012.
- Титовъ Дневник Николая Ханенко (1719–1723, 1754 гг.) / Изд. А. Титова // Киевская старина. 1896. Т. 54. № 8–9. С. 151–196. Дневник Николая Ханенко (1719–1723, 1754 гг.) / Изд. А. Титова // Киевская старина. 1896. Т. 54. № 8–9. С. 151–196.
- СУМ Словник української мови. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11.
- Фасмер Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4-х т.: пер. с нем.=Russisches etymologisches Wörterbuch / Перевод и дополнения О. Н. Трубачёва. Москва : Прогресс, 1986–1987.
- ЭССЯ Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд. Вып.1-39. Москва : Наука, 1974–2014.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамчук Н. В. Лексико-семантический анализ названий хищных животных в русском языке донационального периода (в сопоставлении с украинским) : дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Киев : Курс, 1993. 259 с.
2. Анісімова Л. Поліські назви головних уборів, мотивованих способом носіння. Проблеми української діалектології на сучасному етапі. Житомир : Полісся, 1990. С. 206–207.
3. Артикуца Н. В. Джерела історичного вивчення юридичної термінології української та російської мов XVII–XVIII ст. Система і структура східнослов'янських мов : зб. наук. праць. Київ : УДПУ, 1997. С. 3–20.
4. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посібник. Львів : Світ, 2003. 432 с.
5. Белашов В.І. Глухів – столиця Гетьманщини (До Глухівського періоду історії України (1708–1782 рр.)). Глухів : Видавничий дім, 2005. 219 с.
6. Бирик С. П. Побутовизм як лінгвокультурема. *Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]*. Сер. : Філологічна. 2008. Вип. 10. С. 31–35.
7. Бичко З. М. Назви одягу та взуття в наддністрянському говорі. *Діалектологічні студії. 1. Мова в часі і просторі*: збірник на пошану Дмитра Гринчишина. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. С. 276–281.
8. Білодід І. К. (ред.) Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія. Київ : Наукова думка, 1973. 440 с.
9. Брицын В. М. Из истории медицинских терминов Древней Руси. Вопросы теории и истории словарного состава русского языка. Киев : Наука, 1972. С. 74–90.
10. Брицын М. А. Юридическая терминология в восточнославянской письменности до XV в. : дисс. ... д-ра филол. наук: 10.02.01. Камянець-Подольский, 1966. Т. 1. 411с., Т. 2. 1966. 414 с.

11. Вакалюк Я. Ю. Лексико-семантична характеристика назв одягу в говірках Прикарпаття. *Проблеми української діалектології на сучасному етапі*. Житомир : Полісся, 1990. С. 181–182.
12. Ващенко В. С. Лінгвістична географія Наддніпрянщини: лексичні матеріали. Дніпропетровськ : Видавничий дім, 1968. 158 с.
13. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології. Прага : Український громадський видавничий фонд, 1928. 355 с.
14. Войтів Г. В. Назви одягу в пам'ятках української мови XIV–XVIII ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 1995. 24 с.
15. Волошинова М. Назви посуду в українських східнослов'янських говірках. *Лінгвістика*. 2010. № 3 (21). С. 85–91.
16. Вялкина Л. В. Изучение славянской лексики и “Словарь древнерусского языка XI–XIV вв.” / Л. В. Вялкина, В. Ф. Коннова, Г. Н. Лукина. *Общеславянский лингвистический атлас: материалы и исследования*. Москва : Наука, 1969. С. 19–26.
17. Ганудель З. Т. Бытовая лексика украинских говоров Восточной Словакии (названия пищи, посуды и утвари) : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Братислава – Пряшев, 1980. 22 с.
18. Герасименко Н. О. Невидані листи О. І. Ханенка до О. М. Лазаревського. *Український історичний журнал*. 2009. № 3. С. 92–108.
19. Гончаров В. И. Общеславянская и восточнославянская лексика в словарном составе древнерусского языка. Система і структура східнослов'янських мов: зб. наук. праць. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000. С. 83–90.
20. Гримашевич Г. І. Назви одягу та взуття у контексті східнослов'янських мов (на матеріалі драми-феєрії Лесі Українки “Лісова пісня”). *Вісник Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка*. 2001. Вип. 7. С. 28–32.
21. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських Карпатських говорах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Ужгород, 2001. 466 с.

22. Дерке М. Ж. Назви одягу в угорських говорах Закарпаття: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Ужгород, 2002. 203 с.
23. Діаріуш // *Юридична енциклопедія*: [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. : Д–Й. 744 с.
24. Євтушко О. М. Народна будівельна лексика Західного Полісся. Рівне : Держ. ред.-вид. підприємство , 1990. 145 с.
25. Єрмоленко С. Я. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор. Київ : Либідь, 2001. 223 с.
26. Жожикашвили С. Дневник. *Литературная энциклопедия терминов и понятий* / под ред. А. Н. Николюкина. Москва : Просвещение, 2003. С. 233.
27. Иванов В. В. История славянских и балканских названий металлов. Москва : Наука, 1983. 200 с.
28. Кара-Васильева Т. В. Українська вишивка : альбом. Київ : Либідь, 1993. 94 с.
29. Клименко Н. Б. Загальні назви одягу у східностепових говірках. Волинь. Житомирщина : історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Житомир : Полісся, 2001. № 6. С. 217–226.
30. Коваленко О. О. Назви взуття в говорах Миколаївщини. Проблеми української діалектології на сучасному етапі: XVI республіканська діалектологічна нарада: тези доп. Житомир, 1990. С. 200–202.
31. Козырева З. Г. История названий продуктов питания и пищи в украинском языке: автореф. дисс. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.02. Киев, 1984. 25 с.
32. Кочетов А. Щоденник О. В. Дружиніна: типологія жанру, поетика, історико-літературний контекст: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Херсон, 2006. 20 с.

33. Крижко О. А. Розвиток семантики побутової лексики українських літописців кін. XVII – поч. XVIII ст. (назви їжі, напоїв, продуктів харчування): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Бердянськ., 1997. 220 с.
34. Лукина Г. Н. Драгоценные камни в Древней Руси. Русская речь. 1968. № 5. С. 8–13.
35. Лукина Г. Н. Названия одежды в древнерусском языке XI–XIV вв. *Исследования по словообразованию и лексикологии древнерусского языка*. Москва : Наука, 1978. С. 221–256.
36. Лукина Г. Н. Предметно-бытовая лексика древнерусского языка. Москва : Наука, 1990. 180 с.
37. Макарчук С. А. та ін. Етнографія України: навч. посібн. Львів : Світ, 2004. 242 с.
38. Маслова Г. С. Народная одежда русских, украинцев и белорусов в XIX – начале XX в. Восточнославянский этно-графический сборник. Москва : Наука, 1956. С. 543–757.
39. Матейко К. Український народний одяг: етнографічний довідник. Київ : Наукова думка, 1996. 195 с.
40. Маханьков М. В. Микола Данилович Ханенко – генеральний хорунжий Гетьманщини. Сіверщина в історії України: наук. збірник Київ : Глухів, 2012. Вип. 5. С. 209–211.
41. Мацько Л. І. та ін. Стилїстика української мови: підручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
42. Миронова Г. М. Названия одежды в древнерусском языке: дисс. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Киев, 1978. 205 с.
43. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Київ, Типо-Литогр. С. В. Кульженко. 1912. Т. 3. 776 с.
44. Муляр І. В. Формування назв меблів житлового приміщення в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2013. 20 с.

45. Невойт В. И. Названия пищи и продуктов питания в древнерусском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Киев, 1986. 23 с.
46. Невойт В. І. Семантична реконструкція давньоруських лексем. *Мовознавство*. 1988. № 5. С. 54–58.
47. Неділько Д. Назви одягу і взуття в говірках Чернігівщини. *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: тези доп. і повідомл.* Житомир, 1983. С. 209–210.
48. Нечитайло І. М. Метафоричне вживання дієслів фізичної дії у пам'ятках давньоруської писемності (X – п. пол. XIII ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1997. 26 с.
49. Никончук А. М. Назви одягу та взуття правобережного Полісся. Житомир : Полісся, 1998. 230 с.
50. Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся. Київ : Наук. думка, 1985. 321 с.
51. Новіцька О. І. Структурування побутової лексики Підгаєччини. *Українознавчі студії*. 2013–2014. № 13–14. С.68–74.
52. Олещук Т. В. Медицинская лексика в древнерусском книжно-письменном языке (наименования болезней и болезненных состояний): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Киев, 1983. 21 с.
53. Острянюк А. М. “Щоденник” М. Д. Ханенка в листуванні О. І. Ханенка з О. Ф. Кістяківським. *Сіверщина в історії України: збірник наукових праць*. 2011. Вип. 4. С. 90–94.
54. Пам'ятки історії м. Глухова та населених пунктів Глухівського району. *Матеріали з підготовки “Зводу пам'яток історії та культури України” по Сумській області*. Глухів : РВВ ГДПУ, 2007. 154 с.
55. Пашкова Н. Назви одягу в українських говорах Карпат (структурно-семантична та ареальна характеристика): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2000. 20 с.
56. Пискунов Ф. Словник живої народної, писемної і актової мови руських югівщан російської і Австрійсько-Венгурської цесарії. Київ, 1882. 304 с.

57. Пілецький В. І. Генеза лексико-семантичної групи назв будівель для худоби та птиці в наддністрянських говорах півдня Тернопільщини. *Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами*: тези доп. Ужгород, 1982. С. 230–231.
58. Піцура Т. Архаїчні назви взуття в українських карпатських говорах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Філологія*. 2008. № 18. С. 75–80.
59. Поклонский Д. Р. Стародубская старина. Исторические очерки. Клинцы, 2004. Кн. 2. 418 с.
60. Полюга Л. М. Українська абстрактна лексика XIV–XVII ст. Київ : Наук. думка, 1991. 240 с.
61. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: підручник. Київ : Либідь, 1992. 248 с.
62. Прискока О. В. Назви християнських споруд у писемності Київської Русі. *Християнство й українська мова*. Львів, 2000. С. 172–180.
63. Прокопенко В. А. Назви одягу, взуття та головних уборів у буковинських говірках. *Наукові записки Чернівецького університету*. Львів, 1961. Вип. 11. Питання історії і діалектології східнослов'янських мов. Кн. 2. С. 45–61.
64. Проценко Б. Н. История названий животных в славянских языках: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.03. Минск, 1985. 19 с.
65. Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських мов. Київ : Наук. думка, 1985. С. 3–28.
66. Смоліна К. П. Лексика майнової сфери в російській мові XI–XVII ст. Москва : Наука, 1990.
67. Сороколетов Ф. П. История военной лексики в русском языке XI–XVII вв. Ленинград : Наука, 1970. 389 с.
68. Спанатій Л. С. Гончарна лексика в говорах української мови: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Миколаїв, 1997. 216 с.

69. Тищенко Л. М. Структурна організація й динаміка побутової лексики південнослов'янської говірки: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2002. 20 с.
70. Трубачев О. Н. История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов. Москва : Изд-во Ин-та антропол. и этнол. РАН, 1998. 448 с.
71. Турчин Є. Д. Лексика питания в украинских восточнополесских говорах: автореф. дисс. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Киев, 1990. 22 с.
72. Пономарьов А. П., Артюх Л. Ф., Косміна Т. В. та ін. Українська минувшина: ілюстративний етнографічний довідник. Київ : Либідь, 1994. 256 с.
73. Українська мова: Енциклопедія / редкол. В. Русанівський, О.Тараненко та ін. Київ : Вид-во "Укр. енцикл." ім. М. Бажана, 2004. 824 с.
74. Словник української мови XVI– першої половини XVII ст. [ред. Д. Гринчишин, М. Чікало] / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2013. Вип. 16. 200 с.
75. Ур Л. Л. Назви їжі й кухонного начиння в південних ужансько-ляторицьких угорських говірках Закарпатської області: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Ужгород, 2004. 19 с.
76. Фріде М. Форма й орнамент посуду з Поділля. *Збірник історико-філологічного відділу Української академії наук*. 1928. № 74. С. 81–92.
77. Хмара Г. Типи номінування одягу і взуття в сучасній українській мові (функціонально-стильовий аспект): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2006. 20 с.
78. Чепіга І. П. Будівельна лексика староукраїнської мови. *Мовознавство*. 1992. № 2. С. 51–56.
79. Чмир О. Р. Лексика права у старослов'янській та давньоруській мовах: семантична мотивованість, шляхи концептуалізації: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.03. Київ, 2005. 179 с.

80. Шевченко В. Т. Походження та семантичний розвиток української лексики, пов'язаної з весіллям: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1998. 186 с.
81. Шило Г. Ф. Будівельна лексика в західноукраїнських говорах. *Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами*: тези доп. Ужгород, 1982. С. 117–118.
82. Яскирко О. Назви їжі та напоїв як об'єкт українського мовознавства. *Філологічний часопис*. Вип. 1 (9) / 2017. С. 53-62.
83. Coczuz I. Bucovina – file de istorie. Suceava : Grupul editorial Muşatinii – Bucovina Viitoare, 2000. 300 p.
84. Jusko-Stekele A. Dazi “gastronomiskie” tabu latgaliesu folklore. *Literatura un kultura: process, mijiedarboba, problemas. “Gastronomiskais teksts” literatura un kultura : zinatnisko rakstu krajums*. Daugavpils, 2014. XV. P. 11–23.
85. Kucala M. Twoja mowa cię zdradza. Regionalizmy i dialektyzmy języka polskiego. Krakow, 1994. S. 3–7.
86. Moszynski K. O sposobach badania kultury materialnej Praslowian. Wroclaw : PAN, 1962. 293 s.
87. Żurawska-Chaszczewska J. Słownictwo rzemiosł skorzanych w Polsce historycznej. Gorzow : Wyd-wo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, 2014. 345 s.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ПОБУТОВИХ НАЗВ,
УЖИТИХ У ДІАРИУШІ М.ХАНЕНКА

- баволна* (1731 Дневникъ 31)
банкетъ (1742 Дневникъ 176)
барабаны (1722 Диариуш 23)
баран (1730 Дневникъ 16)
баранокъ (1730 Дневникъ 8)
бараны (1722 Диариуш 22)
барва (1742 Дневникъ 146)
барвы(одежды)(1742 Дневникъ 146)
бачмаки (1745 Дневникъ 259)
белки (1730 Дневникъ 18)
берест (1743 Дневникъ 225)
билоривици (1749 Дневникъ 407)
борщ (1722 Титовъ 178)
боченки (1748 Дневникъ 388)
бочка (1731 Дневникъ 24)
брус (1743 Дневникъ 222)
брусницъ (1733 Дневникъ 123)
бублики (1731 Дневникъ 32)
булава (1722 Диариуш 75)
бунчукъ (1722 Диариуш 75)
буракъ (1730 Дневникъ 18)
бутилка (1732 Дневникъ 53)
бутила фронтиніаку (1732 Дневникъ 50)
быки (1722 Диариуш 22)
бѣльи (1760 Дневникъ 520)
вапно (1742 Дневникъ 168)
вариво (1730 Дневникъ 18)
верблюдо (1730 Дневникъ 16)
вино (1730 Дневникъ 6)
вино красне (1733 Дневникъ 92)
вино легонске (1732 Дневникъ 40)
вино червоне полункове (1732 Дневникъ 40)
виноградъ (1753 Дневникъ 508)
вичинка (1731 Дневникъ 33)
вишнівка (1733 Дневникъ 125)
вишнякъ (1747 Дневникъ 305)
вовкъ (1733 Дневникъ 117)
вода (1753 Дневникъ 481)
водка (1732 Дневникъ 74)
водосвятіе (1742 Дневникъ 132)
возъ (1731 Дневникъ 27)
волики (1730 Дневникъ 10)
волы (1722 Диариуш 24)
вѣдро (1749 Дневникъ 424)
вѣнчаніе (1748 Дневникъ 351)
габелки (1730 Дневникъ 10)
гаплики (1732 Дневникъ 43)
гаплики (крючки) (1732 Дневникъ 78)
гатлас (1745 Дневникъ 249)

гвозди (1732 Дневникъ 45)
гвоздики (1732 Дневникъ 52)
глеки (1731 Дневникъ 23)
голубине яйце (1743 Дневникъ 205)
горилка (1730 Дневникъ 11)
горшикъ зъ кришкою (1733 Дневникъ 117)
горѣлка (1742 Дневникъ 188)
гуси (1730 Дневникъ 18)
гусы (1722 Диариуш 22)
дворецъ (1727 Дневникъ 4)
дворъ (1742 Дневникъ 137)
дежка (1730 Дневникъ 18)
дзегаръ (1731 Дневникъ 30)
дзигарокъ (1742 Дневникъ 139)
дойница (1730 Дневникъ 15)
домъ (1742 Дневникъ 134)
дошки (1733 Дневникъ 120)
дрова (1743 Дневникъ 226)
епанча (1746 Дневникъ 273)
жаровня (1731 Дневникъ 28)
жупанка (1732 Дневникъ 43)
зайци (1731 Дневникъ 30)
зайцы (1722 Диариуш 22)
закуски (1747 Дневникъ 305)
запонки (1733 Дневникъ 90)
звѣрина (1722 Диариуш 22)
зеркало (1730 Дневникъ 17)
зимний дворецъ (1727 Дневникъ 3)
значокъ (1722 Диариуш 75)
изба (1732 Дневникъ 44)
індикъ (1730 Дневникъ 18)
кавуны (1752 Дневникъ 472);
казанокъ (1733 Дневникъ 118)
калачи (1733 Дневникъ 120)
камень (1732 Дневникъ 40)
камзоль (1745 Дневникъ 254)
камінь вершняка (1742 Дневникъ 169)
камортухи (1745 Дневникъ 261)
канцелярія (1742 Дневникъ 134)
канчукъ (1731 Дневникъ 27)
капуста (1730 Дневникъ 18)
карасъ (1733 Дневникъ 113)
карваши (1722 Титовъ 178)
карети (1732 Дневникъ 42)
картузь (1742 Дневникъ 164)
кафанъ (1753 Дневникъ 505)
кафель (1733 Дневникъ 127)
кафтанъ (1733 Дневникъ 105)
квасъ (1743 Дневникъ 200)
кильха (1733 Дневникъ 106)
кладова (1742 Дневникъ 188)
ключикъ (1732 Дневникъ 52)
клячонка (1731 Дневникъ 25)
кобила (1730 Дневникъ 17)
ковадло (1733 Дневникъ 130)
ковдри (1748 Дневникъ 379)
кожухи мужеский и женский (1733 Дневникъ 127)

кожухъ (1731 Дневникъ 25)
козьли (1730 Дневникъ 18)
колпакъ (1722 Диариуш 25)
коляска (1730 Дневникъ 7)
кольсъ (1732 Дневникъ 42)
коменокъ (1730 Дневникъ 12)
комены (трубы)(1742
Дневникъ 168)
конь (1720 Титовъ 165)
конь вороний (1730 Дневникъ 10)
конь гнѣденкій (1730 Дневникъ 10)
коржи (1722 Титовъ 175)
коровай (1719 Титовъ 164)
корови (1730 Дневникъ 10)
кость (1753 Дневникъ 481)
кофе (1730 Дневникъ 6)
кофейник (1746 Дневникъ 270)
кошелки (1733 Дневникъ 96)
кошуль (1743 Дневникъ 209)
крашенина (1730 Дневникъ 8)
крестины (1733 Дневникъ 131)
крупа (1731 Дневникъ 25)
куница (1732 Дневникъ 45)
кунтушь (1733 Дневникъ 105)
кури (1730 Дневникъ 18)
куры (1722 Диариуш 22)
кутасъ (1722 Диариуш 20)
лебедъ (1742 Дневникъ 150)
лекарство крѣпительное (1731
Дневникъ 22)
лекарство проносное (1731
Дневникъ 22)
ленточки нитчаные (1732
Дневникъ 55)
лимонъ (1732 Дневникъ 54)
лисиця (1733 Дневникъ 111)
листовае стекло (1742
Дневникъ 167)
литавры (1722 Диариуш 23)
ложка (1742 Дневникъ 174)
ложки (1723 Титовъ 191)
лоскутки (1745 Дневникъ 249)
лоскутки гатласу (1747
Дневникъ 299)
лошака (1730 Дневникъ 17)
луданъ (1732 Дневникъ 40)
люстрины (1752 Дневникъ 478)
лящи (1731 Дневникъ 25)
лящъ (СУМ IV 583)
марцепаны (1719 Титовъ 164)
масло (1742 Дневникъ 150)
медведъ (1733 Дневникъ 130)
медвѣдъ (1722 Диариуш 24)
медъ (1730 Дневникъ 13)
медъ (1732 Дневникъ 41)
мелісса (1748 Дневникъ 347)
месница (1760 Дневникъ 520)
мило (1732 Дневникъ 49)
миски деревянъ (1733
Дневникъ 117)

миски поливанъ (1733
Дневникъ 117)
мисюрка (1722 Диариуш 74)
молебень (1742 Дневникъ 182)
молотокъ (1745 Дневникъ 259)
монастыръ (1742 Дневникъ 135)
музычные инструмивта (1722
Диариуш 23)
муки (1731 Дневникъ 25)
мясо (1732 Дневникъ 39)
мъдныя казаны (1742
Дневникъ 169)
мъх (1748 Дневникъ 350)
наметъ (1720 Титовъ 166)
нитки (1732 Дневникъ 41)
нож (1730 Дневникъ 7)
носки (1731 Дневникъ 27)
ночная рубашка (1748 Дневникъ
378)
обротей (1730 Дневникъ 11)
овоци (1722 Титовъ 178)
огурцы (1732 Дневникъ 67)
одгьянїя (1760 Дневникъ 520)
окуляри (1745 Дневникъ 260)
олїя (1742 Дневникъ 188)
опанча (1743 Дневникъ 202)
оръх (1722 Титовъ 178)
оцет (1730 Дневникъ 18)
панцеръ (1722 Диариуш 74)
панчішки (1742 Дневникъ 139)
парча (1745 Дневникъ 252)
перстень (1733 Дневникъ 129)
петлицы золотыя (1745
Дневникъ 255)
петль до кунтушовъ (1749
Дневникъ 417)
пиво (1730 Дневникъ 13)
пиво солоду (1732 Дневникъ 43)
платя (1732 Дневникъ 49)
платья (1745 Дневникъ 249)
подоски (1732 Дневникъ 45)
подошви (1730 Дневникъ 10)
подошвы (1732 Дневникъ 81)
полотно (1732 Дневникъ 40)
портки (1748 Дневникъ 378)
постолки (1730 Дневникъ 10)
постромковъ (1730 Дневникъ 11)
посуда (1731 Дневникъ 25)
потобенки (1730 Дневникъ 15)
почта (станція) (1732
Дневникъ 45)
поясъ (1742 Дневникъ 146)
приборствъ дамскомъ (1760
Дневникъ 520)
приставки (1733 Дневникъ 117)
простини (1748 Дневникъ 379)
прощенїе (1742 Дневникъ 145)
пряжа (1743 Дневникъ 219)
пугвиць (1732 Дневникъ 43)
пуговики (1732 Дневникъ 78)

пѣгулки (1743 Дневникъ 205)
пѣч (1730 Дневникъ 12)
риба (1730 Дневникъ 7)
риба (1731 Дневникъ 25)
риба вяла (1722 Титовъ 176)
риба язиновъ (1733 Дневникъ 117)
рисъ (1732 Дневникъ 41)
рогожи (1733 Дневникъ 125)
Рождество Господня (1742 Дневникъ 188)
рой пчоль (1742 Дневникъ 165)
рубашка (1732 Дневникъ 71)
рукавици (1731 Дневникъ 25)
рыба стерлядка (1722 Диариуш 70)
рюмки (1752 Дневникъ 476)
рѣзба (1727 Дневникъ 2)
сало (1731 Дневникъ 25)
сани (1730 Дневникъ 17)
сапоги (1732 Дневникъ 45)
сафянъ (1731 Дневникъ 31)
сахарнѣ порічки (1747 Дневникъ 305)
свадба (1733 Дневникъ 121)
свадьба (1742 Дневникъ 176)
свинѣ (1722 Диариуш 24)
свита (1746 Дневникъ 268)
свѣтлиця (1742 Дневникъ 188)
свѣчи (1742 Дневникъ 147)
свѣчка (1730 Дневникъ 15)
серги (1743 Дневникъ 228)
сир (1722 Титовъ 175)
сирѣ (1732 Дневникъ 50)
сито (1731 Дневникъ 33)
скатертѣ (1733 Дневникъ 123)
сковорода (1731 Дневникъ 32)
скоринка (1753 Дневникъ 481)
служба Божя (1742 Дневникъ 188)
слыва венгерка (1753 Дневникъ 508)
собаки (1722 Диариуш 24)
сокира (1732 Дневникъ 41)
сокъ (1733 Дневникъ 111)
солонки (1749 Дневникъ 424)
соль (1733 Дневникъ 123)
сомъ (1730 Дневникъ 11)
сосудци (1745 Дневникъ 250)
спалня (каре́та) (1742 Дневникъ 55)
станѣ (конюшни) (1742 Дневникъ 134)
стекло (1731 Дневникъ 23)
стіонѣски (1731 Дневникъ 32)
столы (1742 Дневникъ 157)
стонѣски (1730 Дневникъ 15)
стѣнные часы (1745 Дневникъ 246)
судакъ (1733 Дневникъ 117)
сукно (1730 Дневникъ 6)
сукно французьке (1733 Дневникъ 102)
суконки (1732 Дневникъ 40)
сундучокъ (1747 Дневникъ 325)
сургучъ (1742 Дневникъ 154)

сѣдла уборъ (1730 Дневникъ 15)
сѣнциъ (1742 Дневникъ 188)
сѣтка (1730 Дневникъ 6)
табакерка (1730 Дневникъ 17)
талерей (1720 Титовъ 167)
талѣрки (1733 Дневникъ 117)
тарѣлка (1745 Дневникъ 249)
тафта (1732 Дневникъ 78)
теля (1731 Дневникъ 22)
тертиця (1732 Дневникъ 40)
труби до котляра (1742 Дневникъ 169)
трубы (1722 Диариуш 23)
туфли (1749 Дневникъ 459)
утки (1730 Дневникъ 18)
фарба (1742 Дневникъ 168)
фляжка (1730 Дневникъ 17)
фляшка (1732 Дневникъ 40)
футерце (1731 Дневникъ 29)
футерь (1733 Дневникъ 101)
футро (1730 Дневникъ 6)
хлѣб (1722 Титовъ 175)
хлѣбъ французкій (1732 Дневникъ 88)
хмѣль (1732 Дневникъ 43)
хоромы (1742 Дневникъ 188)
хрѣнъ (1752 Дневникъ 472)
хустка (1730 Дневникъ 9)
хустка едwabная (шелковая)(1732 Дневникъ 53)
хуторъ (1760 Дневникъ 520)
цукор (1730 Дневникъ 15)
чай (1733 Дневникъ 92)
чайникъ (1731 Дневникъ 25)
чайниця (1749 Дневникъ 424)
чарки (1723 Титовъ 191)
часы (1731 Дневникъ 33)
часы карманные (1760 Дневникъ 521)
чашечка (1745 Дневникъ 246)
чашка (1749 Дневникъ 424)
чашки чайне фарфуровые (1745 Дневникъ 246)
черевики (1731 Дневникъ 25)
черкеска (1733 Дневникъ 102)
черницъ (1743 Дневникъ 225)
чихиръ (1722 Титовъ 178)
чоботи (1732 Дневникъ 81)
чѣпокъ (1745 Дневникъ 252)
шапка (1730 Дневникъ 19)
шафы (1732 Дневникъ 35)
шиби (1742 Дневникъ 167)
шибы (1731 Дневникъ 23)
шинки (1760 Дневникъ 520)
шкуру (1730 Дневникъ 10)
шлафрочка (1732 Дневникъ 78)
шляпа (1749 Дневникъ 439)
шляпи (1722 Диариуш 25)
шляпи лѣтннѣ (1747 Дневникъ 312)
шнурок (1730 Дневникъ 8)

шнурокъ(1732 Дневникъ 43)

шовкъ (1745 Дневникъ 249)

шолковые чолки (1732 Дневникъ 80)

шпалери (1730 Дневникъ 11)

штаны (1733 Дневникъ 130)

штаны замшеве (1747

Дневникъ 323)

штофикъ (1730 Дневникъ 17)

шубы (1733 Дневникъ 129)

щука (1731 Дневникъ 31)

юпки (1732 Дневникъ 78)

яблоки (1722 Титовъ 175)

яйця (1733 Дневникъ 104-105)

ящикъ (1733 Дневникъ 108)